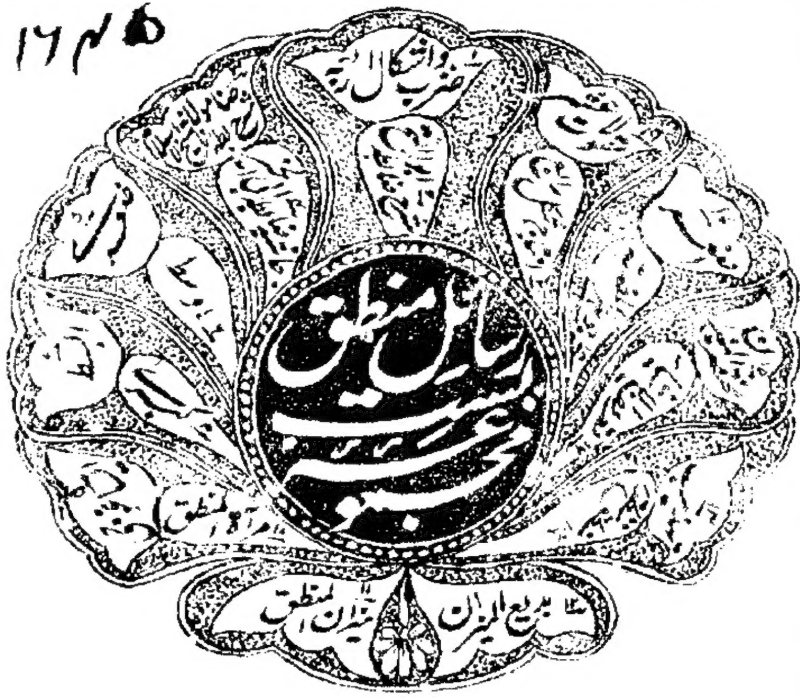

مَشَاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ

حسبنا اللہ جناب حاجی محمد سعید صاحب کتب کلمۃ خلاصی اور تہذیب

۱۶۴۵

یا تمام احقر العید را بی رحمت رب رشید محمد عبد المجید غفرلہ اللہ الحمید

مَطْلَعٌ مَّحْمُودٌ وَمَطْلَعٌ مَّطْلُوعٌ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شرح الضابطة لمولانا ابى الفتح

قوله وضابطة شرائط الاربعة الخ عتبر هذه الضابطة ان قوله عموم موضوعية الاوسط مع ملاقاته الاصغرى بالفعل إشارة الى الشرط الثالث للشكل الاول الثالث وهو مع قوله وحمله على الاكبر إشارة الى الشق الاول من شرط الرابع وقولنا ما من عموم موضوعية الاكبر مع الاختلاف في الكيف إشارة الى شرط الشكل الثاني بحسب لكم الكيف وهو مع ما قبله من قواه عموم موضوعية الاوسط إشارة الى الشق الثاني من شرط الرابع اى لا بد في الاول الثالث من عموم موضوعية الاوسط لشيء في الجملة فيلزم كلية الكبرى في الشكل الاول اذ لا موضوعية للاوسط فيه الا في الكبرى ويلزم كلية احد المقدمتين في الثالث اذ الاوسط فيه موضوع فيهما معا ومن ملاقاته الاوسط للاصغرى اى يجاب به بالفعل فيلزم ايجاب الاصغرى فملاقتها فيهما معا ولا بد في الرابع من هذا اى من عموم موضوعية الاوسط لشيء فيلزم كلية صغراه ومن ملاقاته له فيلزم ايجاب صغراه ومن حمله عليه ايجابا فيلزم ايجاب كبراه او من عموم موضوعية الاكبر لشيء او عموم موضوعية الاوسط لشيء مع اختلاف المقدمتين في الكيف فيلزم كلية احدى مقدمتيه مع اختلافيهما ايجابا وسلبا ولا بد في الثاني من عموم موضوعية الاكبر لشيء مع الالة تلاف في الكيف فيلزم كلية كبراه مع اختلاف مقدمتيه ايجابا وسلبا هذا وفي نسخة العشرة المذكورة لهذا المعنى نظم مع ان قوله وحمله على الاكبر ان كان معطوفا على

المناقاة المذكورة في الصغرى المملكتة العامة مع الكبرى الوقتية او المنتشرة وبالحملات الاختلاطات المنتجة من هذا الشكل اربعة وثمانون وغير المنتجة خمسة وثمانون فلو حملت المناقاة المذكورة على ظاهرها لم تكن موجودة في كثير من الاختلاطات المنتجة وان صرفت عن ظاهرها على ما ذكر كانت موجودة في كثير من الاختلاطات الغير المنتجة ايضا فيختل الضابطة المذكورة طردا وعكسا ولو لم يتعرض بشرط هذا الشكل بحسب الجهة في الضابطة او مطلقا بل بشرط شي من الاشكال بحسبها فيه او مطلقا وقال لا بد من عموم موضوعية الاوسط مع ملاقاته للصغرى حادها او مع حمله على الاكبر او عموم موضوعية الاكبر او عموم موضوعية الاوسط مع الاختلاف في الكيف او ذلك العموم مع كان ضابطا واضحا فمختصا بطردا ومنعكسا فقط

تشرى الضابطة لمولانا ابى الفتح رح

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شرح الضابطة لمولانا شيخ الاسلام رح

وضابطة شرائط الاشكال الاربعة اى القانون الذى يعرف منه شرائطها بحجة انه لا بد في نتائجها من احد الامرين اما من عموم موضوعية الاوسط اى استغراقه بان يكون جميع افراده محكومة عليها للاكبر او للصغرى مع ملاقاته اى الاوسط للصغرى بالفعل يعنى مع حمل الاوسط على الصغرى او وضعه بالفعل كما في جميع ضروب الشكل الاول والثالث وبعض ضروب الرابع فانه يشترط فيما سبق كون الاوسط محكوما عليه بالاكبر حكما كليا في كبرى جميع ضروب الاول مع حمله على الاكبر بالفعل واشتراط الكلية في حدى مقدمتى الشكل الثالث الذى موضوعه الاوسط مطلقا مع الفعلية في صغره قبلزم وضع الاوسط للصغرى بالفعل وغير الكلية في الضربين الاولين والرابع والسابع من الشكل الرابع الذى موضوعية الاوسط في الصغرى مع وجوب الفعلية في مقدمتى الرابع مطلقا او لا بد من عموم موضوعية الاوسط مع حمله على الاكبر كما في الضرب الثالث والثامن للشكل الرابع فان الاوسط يكون محكوما عليه كليا في صغرها محمولا على الاكبر في الكبرى بالفعل اذا من عموم

موضوعية الكبرى كون الأكبر محكوماً عليه حكماً كلياً بالوسط مع الاختلاف الى اختلاف الصغرى
والكبرى في كيف اختلافهما مع منافاة نسبة وصف الاوسط الى وصف الأكبر الموضوع لنسبة اي
نسبة وصف الاوسط الى ذات الصغرى ان يكون كل من النسبتين موجهة بجهة يستلزم صدق
كل منهما كذب الاخرى عند اتحاد الموضوع والمحمول وينبغي ان يعلم ان عموم موضوعية الأكبر
مع الاختلاف ايجاباً وسلباً اشارة الى الضرب الخامس والسادس للشكل الرابع فان الاوسط
في كبراهما محمول على جميع افراد الأكبر اشارة ايضا بحسب الكيفية والكمية الى ضروب
الشكل الثاني الذي الاوسط محمول في مقدمتيه مع كلية الكبرى واختلاف المقدماتين كيفية
وأما المناقاة بين نسبة وصف الاوسط الى الأكبر وبين نسبة الى الأصغر فتلويح الشرطية
بحسب الجهة اعني كون الصغرى ضرورية او دائمة او كبرى من الدائميتين او العرفيتين
او المشروطتين وكون الصغرى ضرورية على تقدير كون الكبرى ممكنة وكون الكبرى
ضرورية او مشروطة عامة او خاصة على تقدير كون الصغرى ممكنة وذلك التلويح
بالنظر الى نه لوانتفى الشرط الاول بحسب الجهة كان نهاية حال للصغرى ان يحكم فيها
بالضرورة في جميع اوقات الوصف وغاية امر الكبرى ان يحكم فيها بالضرورة في وقت معين
بالايجاب السلبك يوجب تنافي المطلوب لجواز صدق ضرورة الايجاب في جميع اوقات الوصف ضرورة
الوصف في وقت آخر بالقياس الى شئ واحد بالعكس كذا لو لم يكن الشرطية الثانية لم يبد
ذلك التنافي من اختلاف الايجاب والسلب بالدوام الوصف في جانب والامكان في جانب
كما لا يخفى فان قيل فلا يصح اعتبار تلك المناقاة في اختلاف الممكنة الموجهة للصغرى مع
المشروطة العامة السالبة ذاتنا في بين امكان المحمول نظرا الى الذات كون سلب ضرورياً
بحسب الوصف وقد فهم من الكلام ان ذلك الاختلاف منته على هيئة الشكل الثاني قلنا قد
شارفنا الى دفع ذلك بقوله وصف الأكبر وذلك لان المقصود في الشكل الثاني المناقاة
بين ذات الأصغر وصف الأكبر لاذاته ولا شك انه ممتنع بالنسبة الى ذات الموضوع

الممكنة الموجبة مع وصف الموضوع في المشروطة السالبة ولعمري لقد احسن ما قال حيث اني
 بنوع من الاعجاز في ايراد هذه الضابطة الموجزة غاية الاجاز مع اشتمالها على الاشارة الى جميع
 شرائط الاشكال الاربعة لكن على وجه الايهام والاجمال الا انه لم يتعرض لشرائط الرابع بحسب الجهة
 كالاشارة بها فيما قيل من غافة التطويل ولئلا يلزم منه مزية الاجمال على انه لو اعتبرت الاشارة الى
 شرائط بحسب الكميات والكيفية لزم تغيير في عبارة فالاحسن ان يقال مع الاختلاف في الكيف فقط
 ومع منافاة نسبة اء وايضا الاولى ان يؤخر قوله بالفعل عن قوله جملة على الاكبر لان ذلك معتبر
 في هذا المحل يضاهل لو قال على الاكبر لكفى لان الملافة مساوية للعمل كما للوضع على ما سبق تأمل

تم شرح الضابطة لمولانا شيخ الاسلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حاشية الضابطة لمولانا ابى الخيزر قدس سره

قوله الى وصف الاكبر قال بعض سادات المحشين وانما عبر عن المنسوب اليه في الكبرى بوصف
 الاكبر لكونه محمولا في المطلوب والا فالمنسوب اليه في ذات الاكبر كما ان المنسوب اليه في الصغرى ذات الاصغر
 انتهى عبارة حاصلة ان المراد في هذه الضابطة هو ذات الاكبر وذكر الوصف ليس الا لرعاية النكتة المذكورة
 وعلى هذا بنى ذلك البعض مقصود الضابطة فاعترض في شرح الضابطة بقوله ولا يذهب على من
 له ادنى امل ان المنافة المذكورة غير متحققة في كثير من الاختلاطات المنتجة من هلا الشكل كاختلاط
 الصغرى المكنة العامة مع الكبرى المشروطة العامة او الخاصة واختلاط الصغرى المطلقة العامة
 مع الكبرى المشروطة العامة او الخاصة والعرفية العامة او الخاصة اللهم الا ان يعتبر المنافة
 المذكورة اعم من ان يكون بين نفس النسبتين او نوعهما بان يبدال الضرورة الوصفية في
 احدهما بالضرورة الذاتية والدوام الوصفي بالدوام الذاتي فيعتبر المنافة بينهما فيحصل
 المنافة بين المقدمتين في الصورة المذكورة قطعاً لكن هذا وجد تلك المنافة في الصور
 الغير المنتجة ايضا لعكس الاختلاطات المنتجة المذكورة اعني اختلاط الكبرى المكنة العامة مع

الصغرى المشروطة العامة والمخاصة واختلاط الكبرى المطلقة العامة مع الصغرى المشروطة العامة والمخاصة او العرفية العامة والمخاصة ولا فرق بين الضرورة الوقتية والمنشقة وبين الضرورة الوصفية والذات الوصفية في كونها في حدی النسبتين منافية بنوعها للامكان العام والاطلاق العام وما هو اخص منهما في النسبة الاخرى فيلزم ان يوجد المناقاة المذكورة في الصغرى الممكنة العامة مع الكبرى الوقتية والمنشقة وبالمسئلة الاختلاطات المنتجة من هذا الشكل ربعة وثمانون وغير المنتجة خمسة وثمانون فلو حلت المناقاة المذكورة على ظاهرها لم تكن موجودة في كثير من الاختلاطات المنتجة وان صرفت على ظاهرها على ما ذكرنا من موجودة في كثير من الاختلاطات الغير المنتجة ايضا فتختل الضابطة طردا وعكسا الى ههنا الخلفاء ثم ذكره السيد المحشى حق لا ريب فيه والمحشى القاضل ليزدي اراد ان يدفع الاعتراض المورد المذكور ورام التقصى عنه فذهب الى ان المراد هو وصف الاكبر وليس لوصف للممكنة ما انكسره بل هو المتصور وبنى الكلام على هذا في شرح المناقاة واستدل على دوران المناقاة وجودا وعدمها على شرائط الجهة في الشكل الثاني ونحن نقول لا يتم الدلائل المذكورة لاننا نقول قوله واذا كان مساويا عن ذاته با الفعل كان مساويا عن وصفه بالفعل ممنوع فانه يجوز في مثاله هذا كل كتاب ليس متحرك الاصابه بالفعل سلب تحرك الاصابه عن ذات الكاتب ولا يجوز سلب تحرك الاصابه عن وصف الكتاب وقوله وكذا اذا كانت الكبرى ممكنة والصغرى ضرورية بمثل ما مر ممنوع ايضا فان المراد بمثل ما مر انه يجب يكون نسبة وصف الاوسط الى ذات الاكبر بامكان الايجاب مثلا واذا كان نسبة وصف الاوسط الى ذات الاكبر بامكان كانت النسبة الى وصف الاكبر ايضا بامكان ولا ينبغي انه لا يلزم من امكان الايجاب بالنظر الى الذات امكان الايجاب بالنظر الى الوصف كما في مثالنا هذا كل كتاب ساكن الاصابه بامكان فان ثبوت سكوت الاصابه لذات الكاتب بامكان وليس ثبوت سكوت الاصابه لوصف الكتاب بامكان بل باامتناع فلم يتم الدليل ولم يتيقنه الضابطة وهذه شبهة عويصة لا يبرح دفعها فقط

تتمت حاشية الضابطة لولانا إلى الخیر رحمه الله تعالى

۱- دولت و ملت
 ۲- اقتصاد و سیاست
 ۳- فرهنگ و تمدن
 ۴- حقوق و عدالت
 ۵- تاریخ و جغرافیا
 ۶- فلسفه و منطق
 ۷- ادبیات و هنر
 ۸- علوم و فناوری
 ۹- ورزش و تفریح
 ۱۰- سلامت و بهداشت

آن است که چون قضیه کلیه نسبت محمول با موضوع مجهول باشد متیاج
باشد به سبب سلی که او را بهر یک ازین موضوع و محمول قضیه مطلوبه می باشد
بواسطه معرفتشان این هر دو نسبت محمول با موضوع که مطلوب است معلوم نشود مثلا
نسبت سراج که محمول است با آب که موضوع است چون آب را در متوسط شود پس اینجا
نسبت چیز است آن نسبت قضیه مطلوبه هم محمول قضیه مطلوبه هم متوسط پس اگر متوسط
محصول شود موضوع مطلوبه سراج شود و محمول آب را در شکل آن گنید چون کل
سبب آن کل آن سراج و اگر عکس این باشد شکل چهارم گویند و این بعید از
طبیعت است آن کل آب و کل سراج آن بعضی است سراج و اگر متوسط محمول شود هر دو را
آنرا شکل ثانی خوانند چون کل سبب آب و آب شمی من سراج افلا شمی من سراج و اگر
هر دو را موضوع شود آنرا شکل ثالث گویند چون کل آب و کل سراج بعضی سراج
و اگر دایره کسب شود آنرا مفصله یا از مفصله آنرا قیاس تنشائی خوانند مثال
چون کلماتان نه الشی انسانا کان حیوانا لکنه انسان فهو حیوان لکنه فلیس
فلیس انسان مثال مفصله حقیقیه چون هذا العدد الارج و اما فرد لکنه زوج
فلیس فرد لکنه فرد فلیس زوج لکنه لیس زوج فهو زوج لکنه لیس زوج فهو زوج
مثال تنشائی

این متن در حاشیه چپ به صورت عمودی و به خط نستعلیق نوشته شده است. در آنجا توضیحاتی بر روی متن اصلی درج شده است که به منظور روشن شدن ابهامات و تکمیل بحث است. این حواشی شامل تفسیر کلمات، بیان دلایل و ارائه مثالهای اضافی است.

این متن در حاشیه پایین به صورت مورب و به خط نستعلیق نوشته شده است. این بخش نیز حاوی توضیحات و تفسیرات است که به منظور عمق بخشیدن به بحث و ارائه دیدگاههای مختلف است.

[illegible][illegible][illegible]

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

مکتبہ اسلامیہ لاہور

جنس آن کلی گویند که خلل ماهیت باشد و بر مختلف الحقائق اطلاق آن
کرد چنانکه حیوان که خلل ماهیت انسان است و بر آدمی است و شتر اطلاق
توان کرد و نوع کلی را گویند که تمام ماهیت باشد و مختلف اعداد و اطلاق
کنند چنانچه انسان که بزرگ و عمود و بکر اطلاق توان کرد و فصل کلی را گویند
که خلل اصل ماهیت باشد بدان تمیز یک نوع حاصل شود از اقسام دیگر چنانچه
ناطق که بدان تمیز انسان است از حیوانات دیگر و هر یک از جنس فصل را اطلاق
گویند عرض عام کلی را گویند که در دو نوع یا بیشتر موجود باشد چنانچه شتر و
انسان و دیگر حیوانات موجودات و عرض خاص کلی را گویند که در یک
نوع موجود باشد چنانچه شتر که در انسان موجود است و حیوان است
و دیگر نیست **فصل** حد در دو نوع است حد تام و حد ناقص حد تام آن بود که
مربک باشد از جنس قریب فصل قریب چنانکه گویی در حد انسان که حیوان
ناطق حیوان جنس قریب است و ناطق فصل قریب حد ناقص حدی گویند
که مرکب باشد از جنس بعید و فصل قریب چنانکه گویی در حد انسان که جسم
ناطق یا مرکب باشد از بعضی عوارض فصل قریب چنانکه گویی باشد ناطق

151

[illegible]

۱۔ اذان و اقامت کی کثرت سے لوگوں کو توبہ کی راہ دکھائی جائے۔
 ۲۔ اذان و اقامت کی کثرت سے لوگوں کو توبہ کی راہ دکھائی جائے۔
 ۳۔ اذان و اقامت کی کثرت سے لوگوں کو توبہ کی راہ دکھائی جائے۔
 ۴۔ اذان و اقامت کی کثرت سے لوگوں کو توبہ کی راہ دکھائی جائے۔
 ۵۔ اذان و اقامت کی کثرت سے لوگوں کو توبہ کی راہ دکھائی جائے۔
 ۶۔ اذان و اقامت کی کثرت سے لوگوں کو توبہ کی راہ دکھائی جائے۔
 ۷۔ اذان و اقامت کی کثرت سے لوگوں کو توبہ کی راہ دکھائی جائے۔
 ۸۔ اذان و اقامت کی کثرت سے لوگوں کو توبہ کی راہ دکھائی جائے۔
 ۹۔ اذان و اقامت کی کثرت سے لوگوں کو توبہ کی راہ دکھائی جائے۔
 ۱۰۔ اذان و اقامت کی کثرت سے لوگوں کو توبہ کی راہ دکھائی جائے۔

تمام کردن است که در
 دل شایع است که گویند
 در وقت بودن در این
 که بعد از آن است
 قائل است از این
 توان گفت که از این
 آن و بدانکه از این
 حقیقی و مستقیم است
 از این جهت که این
 قضیه مانند این است
 هم گویند و این
 از این جهت که این
 عالم کرده و خود
 سخن در عمل از این

یا مقتصر شد بر فصل فرعی چنانچه ناطق در رسم بر دو نوع است کامل ناقص
 رسم کامل آنرا گویند که مرکب باشد از جنس و خاصه چنانچه گوئی در رسم انسان
 حیوان ضاحک و رسم ناقص آنرا گویند که مرکب باشد از جنس و خاصه چنانکه
 گوئی در رسم انسان که جسم ضاحک یا مقتصر باشد بر خاصه چنانچه در رسم
 انسان ضاحک فصل قضیه بر دو نوع است یکی قضیه کلیه و هم قضیه
 قضیه کلیه مرکبی را گویند که در وی حکم کنند به ثبوت جز و دوم جز و اول را یا
 جز و دوم از جز و اول چنانچه گوئی زید عالم است یا عالم نیست جز و اول را
 موضوع گویند جز و دوم را محمول قضیه کلیه بر انواع است یکی شخصی
 یعنی قضیه را گویند که موضوع او جزئی حقیقی باشد چون زید انسان زید
 همین بخار و هم نهله یعنی قضیه که موضوع او کلی باشد مجرور از لفظ حاضر
 انسان حیوان انسان لیسن کج و هم محصوره یعنی قضیه که لفظ حاضر و
 در آمده باشد و حاضر به لفظ است چون کل و بعض و لاشی و لیس بعض
 چون کل انسان حیوان بعضی حیوان انسان لاشی و لاشی انسان کج
 و بعضی حیوان لیس انسان لیس بعضی حیوان انسان فصل قضیه کلیه

اوسط

یکی که در این
 بر این نسبت که را به باشد
 قول را موضوع آنرا نسبت
 یکی که در این
 بر این نسبت که را به باشد
 قول را موضوع آنرا نسبت
 یکی که در این
 بر این نسبت که را به باشد
 قول را موضوع آنرا نسبت

خلاصه است که این
 در این صورت که
 در این صورت که
 در این صورت که
 در این صورت که

این کتاب در بیان کلیات و جزئیات است
 و در بیان کلیات و جزئیات است
 و در بیان کلیات و جزئیات است
 و در بیان کلیات و جزئیات است

که در وی وجه کل ایان کنند آنرا موهمه گویند و آن شیوه نوع است
 بدین تفصیل ضروریه مشروطه عامه مشروطه خاصه آنکه مطلقه عرفیه عامه
 عرفیه خاصه و قضیه منتهی شده و وجودیه الاضروریه و وجودیه لا و آنکه مطلقه عامه
 مکتبه خاصه مکتبه عامه ضروریه قضیه را گویند که محمول و ضروری باشد بحسب
 ذات موضوع چون کل انسان حیوان بالضرورة مشروطه عامه قضیه را
 گویند که محمول و موضوع را بحسب عنوانی ضروری باشد بحسب ذات
 موضوع چون بالضرورة کل کاتب متحرک الاصابع مادام کاتب لا داما
 و آنکه مطلقه قضیه را گویند که محمول و دائم باشد موضوع را بحسب ذات
 موضوع چون کل جسم مؤلف النما عرفیه عامه قضیه را گویند که محمول و
 دائم باشد موضوع را بحسب عنوانی موضوع آخر چون کل کاتب متحرک
 الاصابع مادام کاتب عرفیه خاصه قضیه را گویند که محمول و موضوع او دائم باشد
 بحسب صفت عنوانی موضوع نه داما چون کل خمر مسک لا داما بل مادام خمر اوقشیه
 قضیه را گویند که محمول و موضوع را ضروری باشد بحسب قوت معین نه داما
 چون بالضرورة کل قمر منخف لا داما بل وقت حیلولة الاضربیه بین الشمس

مطلقه قضیه را گویند که محمول و ضروری باشد بحسب
 ذات موضوع چون کل انسان حیوان بالضرورة مشروطه عامه
 قضیه را گویند که محمول و موضوع را بحسب عنوانی ضروری
 باشد بحسب ذات موضوع چون بالضرورة کل کاتب متحرک
 الاصابع مادام کاتب لا داما و آنکه مطلقه قضیه را
 گویند که محمول و دائم باشد موضوع را بحسب ذات
 موضوع چون کل جسم مؤلف النما عرفیه عامه قضیه را
 گویند که محمول و موضوع او دائم باشد بحسب صفت
 عنوانی موضوع نه داما چون کل خمر مسک لا داما بل
 مادام خمر اوقشیه قضیه را گویند که محمول و موضوع
 را ضروری باشد بحسب قوت معین نه داما

این قضیه نوعی است که در وی وجه کل ایان کنند آنرا موهمه گویند و آن شیوه نوع است
 بدین تفصیل ضروریه مشروطه عامه مشروطه خاصه آنکه مطلقه عرفیه عامه
 عرفیه خاصه و قضیه منتهی شده و وجودیه الاضروریه و وجودیه لا و آنکه مطلقه عامه
 مکتبه خاصه مکتبه عامه ضروریه قضیه را گویند که محمول و ضروری باشد بحسب
 ذات موضوع چون کل انسان حیوان بالضرورة مشروطه عامه قضیه را
 گویند که محمول و موضوع را بحسب عنوانی ضروری باشد بحسب ذات
 موضوع چون بالضرورة کل کاتب متحرک الاصابع مادام کاتب لا داما
 و آنکه مطلقه قضیه را گویند که محمول و دائم باشد موضوع را بحسب ذات
 موضوع چون کل جسم مؤلف النما عرفیه عامه قضیه را گویند که محمول و
 دائم باشد موضوع را بحسب عنوانی موضوع آخر چون کل کاتب متحرک
 الاصابع مادام کاتب عرفیه خاصه قضیه را گویند که محمول و موضوع او دائم باشد
 بحسب صفت عنوانی موضوع نه داما چون کل خمر مسک لا داما بل مادام خمر اوقشیه
 قضیه را گویند که محمول و موضوع را ضروری باشد بحسب قوت معین نه داما
 چون بالضرورة کل قمر منخف لا داما بل وقت حیلولة الاضربیه بین الشمس

این کتاب در بیان کلیات و جزئیات است
 و در بیان کلیات و جزئیات است
 و در بیان کلیات و جزئیات است
 و در بیان کلیات و جزئیات است

الحمد لله الذي جعلنا من عباده المخلصين

مجلس شورای اسلامی

است یعنی آن عزیز

۱. بی بی دودان

۱۸

بسم الله الرحمن الرحيم

مکتبہ اسلامیہ

عالمی

وہی ہے جو اس کے لئے ہے

کتابخانه

مستحق

متشبهه قضیه را گویند که محمول و موضوع هر ضروری باشد نه و اما
بنحسب وقت لامعین چون بالضرورت کل انسان متنفس له و اما بل بعض
الاوقات وجودیه لا ضروریه قضیه را گویند که محمول و موضوع را حاصل آید
نه بطریق ضرورت چون کل انسان قائم بالفعل له بالضرورت وجودیه و الله
قضیه را گویند که محمول و موضوع را حاصل می شد مطلقا چون کل انسان
کاتب بالفعل لا و اما مطلقه عامه قضیه را گویند که محمول و موضوع را حاصل
باشد مطلقا بیان کیفیت حصول چون کل فرس مسال با الاطلاق العام
ممکنه خاصه قضیه را گویند که هر طریقت محمول و ضروری نباشد موضوع
چون کل نهیب ارباب الامکان الخاص یعنی ذویان و عدم ذویان پنج
یکی ضروری نیست مذهب امکانه عامه قضیه را گویند که طریقت محمول
و ضروری نباشد چون کل نهیب ارباب الامکان العام یعنی عدم ذویان
ضروری نیست مذهب قضیه شرطیه بر دو نوع است یکی شرطیه متصله
دوم شرطیه منفصله شرطیه متصله قضیه را گویند که حکم در ارتباط باشد
چنانچه گوئی ان کانت الشمس طالعه فالنهار موجود و این قضیه متصله

است که وقت اعلان فیض این
 می نمود دست برای آن که
 می نمودست بعد از آن که
 دیگران از جهات و درون
 یکی برای عام بودن آن
 از خود و کارخانه و درون
 می نمودست و درون
 که هرگاه تمام است بیان
 فزون گردد فیض و درون
 فیض است که در آن حکم
 است و درون برای همه
 اولی است که در آن
 باشد یعنی در آن

4
b91

پای برافروخته صدق
 خندم باشد بدین آن که لعن
 صدق اگر عیبت باشد مثل
 عطیه چون آن کانت اش
 طالعنا لعلها بود که طالع
 شش علت برای وجودها
 است یا شش معلومند چون
 اسکان التمار موجودا کانت
 اشش طالع که در ج و نهار
 معلول است برای طلع
 شش مثل تقایع بدین
 شش که زید با عسود
 آن کانت زید با عسود
 نمود اینست از آنست
 بدین آن کانت

10

سنة ١٢٨٥

1946

نقیض عبارتست از آنچه که مقابل محکوم علیه محکوم نقیض کنی و محکوم بر
نقیض محکوم علیه کنی با بقای صحت کذب چنانچه اگر خواهی این قضیه که
کل انسان حیوان باشد عکس نقیض کنی گوئی کل لا حیوان الا انسان فصل بن آنکه
در اصطلاح منطق اگر استدلال از عام بر خاص کنی آنرا قیاس گویند چنانچه
گوئی کل انسان حیوان کل حیوان حساس نتیجه هر یک کل انسان حساس و اگر از خاص به
عام استدلال کنند آنرا استقراء گویند چنانچه هر یک حیوان ای منجم که نگاه
موضع فلک اسفل می جنباند و اگر از خاص به خاص استدلال کنند آنرا تبشیل
گویند چنانچه گوئی شجر حادث است زیرا که جسم است پس یک فلک حادث
باشد زیرا چه و نیز جسم است استقراء و تبشیل علم ظنی است قطعی فصل قیاس
بر دو نوع است یکی اقترانی و دوم استثنائی اقترانی آنرا گویند که نتیجه آن قیاس
یا نقیض نتیجه در مقدمات آن قیاس نباشد چنانکه گوئی کل انسان حیوان
و کل حیوان حساس یعنی کل انسان حساس در مقدمات قیاس مذکور نیست و
استثنائی قیاسی گویند که نتیجه یا نقیض نتیجه در مقدمات آن قیاس نباشد
چنانچه گوئی اگر این شخص انسان است او حیوان باشد لیکن انسان است پس او

۱۲۸

استاد لال کرم
 از انسان
 بهایم و طوطی که
 تو نیت اند
 بیخون کجی
 ایشان است
 علم غنی است
 بنابر شکرین
 یصال هر دو
 غنی نیست
 مرکب
 ماست

9
691

بسم الله الرحمن الرحيم

در آنکه آدمی را قوتی است در آنکه که منتقش میگردد و در وی صورتی است چنانکه
 در آئینه لیکن آئینه حاصل نشود مگر صور محسوسات و در قوت مدر که انسانی
 حاصل شود و صور محسوسات معقولات محسوسات است که یکی از حواس پنجگانه که
 آن با حواس و ساعده شامه و ذالقه و لامه است مدرک شود و معقول آنست که
 با شیء مدرک نشود و هر صورتیکه در قوت مدرک انسانی که از ذهن خارج اند حاصل
 شود یا تصور باشد یا تصدیق زیرا که آن صورت حاصل اگر صورت نسبت
 چیزی نیست بچیزی با ایجاد چنانکه گوی زید نویسنده است یا بسبب آنکه
 گوی زید نویسنده نیست آن صورت را تصدیق خوانند و اگر آن صورت

بسم الله الرحمن الرحيم

در آنکه آدمی را قوتی است در آنکه که منتقش میگردد و در وی صورتی است چنانکه
 در آئینه لیکن آئینه حاصل نشود مگر صور محسوسات و در قوت مدر که انسانی
 حاصل شود و صور محسوسات معقولات محسوسات است که یکی از حواس پنجگانه که
 آن با حواس و ساعده شامه و ذالقه و لامه است مدرک شود و معقول آنست که
 با شیء مدرک نشود و هر صورتیکه در قوت مدرک انسانی که از ذهن خارج اند حاصل
 شود یا تصور باشد یا تصدیق زیرا که آن صورت حاصل اگر صورت نسبت
 چیزی نیست بچیزی با ایجاد چنانکه گوی زید نویسنده است یا بسبب آنکه
 گوی زید نویسنده نیست آن صورت را تصدیق خوانند و اگر آن صورت

بسم الله الرحمن الرحيم

در آنکه آدمی را قوتی است در آنکه که منتقش میگردد و در وی صورتی است چنانکه
 در آئینه لیکن آئینه حاصل نشود مگر صور محسوسات و در قوت مدر که انسانی
 حاصل شود و صور محسوسات معقولات محسوسات است که یکی از حواس پنجگانه که
 آن با حواس و ساعده شامه و ذالقه و لامه است مدرک شود و معقول آنست که
 با شیء مدرک نشود و هر صورتیکه در قوت مدرک انسانی که از ذهن خارج اند حاصل
 شود یا تصور باشد یا تصدیق زیرا که آن صورت حاصل اگر صورت نسبت
 چیزی نیست بچیزی با ایجاد چنانکه گوی زید نویسنده است یا بسبب آنکه
 گوی زید نویسنده نیست آن صورت را تصدیق خوانند و اگر آن صورت

بسم الله الرحمن الرحيم

در آنکه آدمی را قوتی است در آنکه که منتقش میگردد و در وی صورتی است چنانکه
 در آئینه لیکن آئینه حاصل نشود مگر صور محسوسات و در قوت مدر که انسانی
 حاصل شود و صور محسوسات معقولات محسوسات است که یکی از حواس پنجگانه که
 آن با حواس و ساعده شامه و ذالقه و لامه است مدرک شود و معقول آنست که
 با شیء مدرک نشود و هر صورتیکه در قوت مدرک انسانی که از ذهن خارج اند حاصل
 شود یا تصور باشد یا تصدیق زیرا که آن صورت حاصل اگر صورت نسبت
 چیزی نیست بچیزی با ایجاد چنانکه گوی زید نویسنده است یا بسبب آنکه
 گوی زید نویسنده نیست آن صورت را تصدیق خوانند و اگر آن صورت

و بعد از آنکه این مقدمه را در میان شما گذرانید و هر یک از شما را به این مقدمه آشنایان نمود و بعد از آنکه این مقدمه را در میان شما گذرانید و هر یک از شما را به این مقدمه آشنایان نمود و بعد از آنکه این مقدمه را در میان شما گذرانید و هر یک از شما را به این مقدمه آشنایان نمود

تصورات و تصدیقات حاصل در سبب و عدم مانع مثل است و اما سبب نفس

محاکم علیه تصور محکوم به تصور نسبت حکمی که این تصورات
 ثلثه نزد اهل تحقیق جز تصدیق نیست فصل بی آنکه تصور بر دو قسم است
 یکی آنکه در حصول و احتیاج بنظری فکری نباشد چنانکه تصور حور است
 و سیاهی سفیدی مانند آن این قسم را تصور ضروری خوانند و دوم آنکه
 در حصول و احتیاج باشد بنظری فکری چون تصور روح و ملک و جن
 مانند آن این قسم را تصور نظری خوانند و بر همین قیاس تصدیق نیز بر دو
 قسم است یکی تصدیق ضروری که محتاج نباشد بنظری فکری چون تصدیق
 بآنکه آب در شستن است آتش گرم است دوم تصدیق نظری که محتاج باشد
 بنظری فکری چون تصدیق بآنکه صانع عالم موجود است عالم حادث است
 و غیر آن فصل تصور نظری از تصور ضروری تصدیق نظری را از تصدیق
 ضروری حاصل میتوان کرد بنظری نظری و فکری آن عبارتست از ترتیب تصور
 با تصدیقات حاصله بر وجهی که اگر حصول تصدیق یا تصدیقی که حاصل
 نبود باشد چنانکه تصور حیوان یا تصور ناطق جمیع کئی گوی حیوان ناطق از حیوان
 تصور انسان که حاصل نموده باشد حاصل شود و چنانکه تصدیق بآنکه عالم متغیر

کبری

تصورات و تصدیقات حاصل در سبب و عدم مانع مثل است و اما سبب نفس
 محاکم علیه تصور محکوم به تصور نسبت حکمی که این تصورات
 ثلثه نزد اهل تحقیق جز تصدیق نیست فصل بی آنکه تصور بر دو قسم است
 یکی آنکه در حصول و احتیاج بنظری فکری نباشد چنانکه تصور حور است
 و سیاهی سفیدی مانند آن این قسم را تصور ضروری خوانند و دوم آنکه
 در حصول و احتیاج باشد بنظری فکری چون تصور روح و ملک و جن
 مانند آن این قسم را تصور نظری خوانند و بر همین قیاس تصدیق نیز بر دو
 قسم است یکی تصدیق ضروری که محتاج نباشد بنظری فکری چون تصدیق
 بآنکه آب در شستن است آتش گرم است دوم تصدیق نظری که محتاج باشد
 بنظری فکری چون تصدیق بآنکه صانع عالم موجود است عالم حادث است
 و غیر آن فصل تصور نظری از تصور ضروری تصدیق نظری را از تصدیق
 ضروری حاصل میتوان کرد بنظری نظری و فکری آن عبارتست از ترتیب تصور
 با تصدیقات حاصله بر وجهی که اگر حصول تصدیق یا تصدیقی که حاصل
 نبود باشد چنانکه تصور حیوان یا تصور ناطق جمیع کئی گوی حیوان ناطق از حیوان
 تصور انسان که حاصل نموده باشد حاصل شود و چنانکه تصدیق بآنکه عالم متغیر

تصورات و تصدیقات حاصل در سبب و عدم مانع مثل است و اما سبب نفس

تصورات و تصدیقات حاصل در سبب و عدم مانع مثل است و اما سبب نفس

حال الفاظ باعتبار دلالت و بر معنی فصل دلالت بودن شئی است به شئی که
 از علم بوی لازم آید علم بشئی دیگر و آن شئی اول ادا گویند و ثانی را مدلول
 وضع تخصیص شئی است بشئی دیگر و هر یک از علم بشئی اول حاصل شود علم بشئی
 ثانی پس وضع سببی است از اسباب دلالت اقسام دلالت حکم استقرار بر سه قسم
 اول دلالت صنعیه که وضع را در مدخل است و آن الفاظ باشد چون دلالت
 لفظ زیر بذات می در غیر الفاظ باشد چون دلالت خطوط و عقود و اشارات
 و تصنیف معانی که از نشان مفهوم گردد و دوم دلالت عقلیه که مقتضای عقل
 و این نیز در الفاظ باشد چون دلالت لفظ و نیز که مسموع باشد از برای اجل
 وجود لفظ و در غیر الفاظ باشد چون دلالت مصنوع بر صانع سوم دلالت
 طبعیه که مقتضای طبع باشد و این در الفاظ یافته شود چون دلالت اح
 بر در و سینه و در غیر الفاظ باشد چون دلالت حرمت بر خجل و صفت بر رطل
 فصل آنچه از دلالت معتبر است دلالت لفظیه وضعیه است بر آنکه افاده استفا
 ه الی مقدار باین طریق است این دلالت مختصرت در مطابقت و تضمن و
 التزام و مطابقت دلالت لفظ است بر تمام معنی موضوع له خود از آن جهت که

کبری

دلالت بر معنی فصل دلالت بودن شئی است به شئی که از علم بوی لازم آید علم بشئی دیگر و آن شئی اول ادا گویند و ثانی را مدلول وضع تخصیص شئی است بشئی دیگر و هر یک از علم بشئی اول حاصل شود علم بشئی ثانی پس وضع سببی است از اسباب دلالت اقسام دلالت حکم استقرار بر سه قسم اول دلالت صنعیه که وضع را در مدخل است و آن الفاظ باشد چون دلالت لفظ زیر بذات می در غیر الفاظ باشد چون دلالت خطوط و عقود و اشارات و تصنیف معانی که از نشان مفهوم گردد و دوم دلالت عقلیه که مقتضای عقل و این نیز در الفاظ باشد چون دلالت لفظ و نیز که مسموع باشد از برای اجل وجود لفظ و در غیر الفاظ باشد چون دلالت مصنوع بر صانع سوم دلالت طبعیه که مقتضای طبع باشد و این در الفاظ یافته شود چون دلالت اح بر در و سینه و در غیر الفاظ باشد چون دلالت حرمت بر خجل و صفت بر رطل فصل آنچه از دلالت معتبر است دلالت لفظیه وضعیه است بر آنکه افاده استفا ه الی مقدار باین طریق است این دلالت مختصرت در مطابقت و تضمن و التزام و مطابقت دلالت لفظ است بر تمام معنی موضوع له خود از آن جهت که

دلالت بر معنی فصل دلالت بودن شئی است به شئی که از علم بوی لازم آید علم بشئی دیگر و آن شئی اول ادا گویند و ثانی را مدلول وضع تخصیص شئی است بشئی دیگر و هر یک از علم بشئی اول حاصل شود علم بشئی ثانی پس وضع سببی است از اسباب دلالت اقسام دلالت حکم استقرار بر سه قسم اول دلالت صنعیه که وضع را در مدخل است و آن الفاظ باشد چون دلالت لفظ زیر بذات می در غیر الفاظ باشد چون دلالت خطوط و عقود و اشارات و تصنیف معانی که از نشان مفهوم گردد و دوم دلالت عقلیه که مقتضای عقل و این نیز در الفاظ باشد چون دلالت لفظ و نیز که مسموع باشد از برای اجل وجود لفظ و در غیر الفاظ باشد چون دلالت مصنوع بر صانع سوم دلالت طبعیه که مقتضای طبع باشد و این در الفاظ یافته شود چون دلالت اح بر در و سینه و در غیر الفاظ باشد چون دلالت حرمت بر خجل و صفت بر رطل فصل آنچه از دلالت معتبر است دلالت لفظیه وضعیه است بر آنکه افاده استفا ه الی مقدار باین طریق است این دلالت مختصرت در مطابقت و تضمن و التزام و مطابقت دلالت لفظ است بر تمام معنی موضوع له خود از آن جهت که

[illegible][illegible]

کبریٰ

[illegible]

[Handwritten notes in Persian script are visible along the bottom edge of the page.]

و اولا لازم قهنی بود اینجا دلالت التزام باشد بی تضمن اگر موضوع لفظ مرکب
 باشد و اولی لازم قهنی نباشد اینجا دلالت تضمن باشد بی التزام **فصل لفظ را چون**
 و موضوعی که خود استعمال کنند آنرا حقیقت خوانند و چون هر جز موضوعی که یا در
 خارج وی استعمال کنند مجاز خوانند اینجا احتیاج بقهریه باشد **فصل لفظ را چون**
 یک موضوعی که باشد آنرا مفرد خوانند اگر زیاده باشد آنرا مشرک خوانند و در
 هر معنی محتاج بقهریه باشد چون لفظ عین و اگر دو لفظ از برای یک معنی موضوع
 باشد آنرا مترادفان خوانند چون انسان و بشر و اگر هر یکی هر موضوعی که دیگر باشد
 آنرا متباينان خوانند چون انسان و فرس **فصل لفظ و ال** هر معنی مطابقت
 بر دو قسم است مفرد و مرکب مرکب آن باشد که جزو لفظ وی لالت کند بر جزو
 مقصود وی و لالتش مقصود باشد چون آبی الحجاره و مفرد آنست که این چنین
 نباشد و این بر چهار قسم باشد یکی آنکه جزو ندارد چون همه استغمام دوم آنکه
 جزو دارد و و یک آن جزو دلالت بر جزو معنی ندارد و صلا چون بیرون و مکرر جزو
 ندارد و آن جزو دلالت دارد بر معنی لیکن هر جزو معنی مقصود دلالت ندارد چون
 سبب است در حالت علمیت چهارم آنکه جزو دارد و آن جزو دلالت دارد بر جزو

کبری

و اولی لازم قهنی بود اینجا دلالت التزام باشد بی تضمن اگر موضوع لفظ مرکب
 باشد و اولی لازم قهنی نباشد اینجا دلالت تضمن باشد بی التزام **فصل لفظ را چون**
 و موضوعی که خود استعمال کنند آنرا حقیقت خوانند و چون هر جزو موضوعی که یا در
 خارج وی استعمال کنند مجاز خوانند اینجا احتیاج بقهریه باشد **فصل لفظ را چون**
 یک موضوعی که باشد آنرا مفرد خوانند اگر زیاده باشد آنرا مشرک خوانند و در
 هر معنی محتاج بقهریه باشد چون لفظ عین و اگر دو لفظ از برای یک معنی موضوع
 باشد آنرا مترادفان خوانند چون انسان و بشر و اگر هر یکی هر موضوعی که دیگر باشد
 آنرا متباينان خوانند چون انسان و فرس **فصل لفظ و ال** هر معنی مطابقت
 بر دو قسم است مفرد و مرکب مرکب آن باشد که جزو لفظ وی لالت کند بر جزو
 مقصود وی و لالتش مقصود باشد چون آبی الحجاره و مفرد آنست که این چنین
 نباشد و این بر چهار قسم باشد یکی آنکه جزو ندارد چون همه استغمام دوم آنکه
 جزو دارد و و یک آن جزو دلالت بر جزو معنی ندارد و صلا چون بیرون و مکرر جزو
 ندارد و آن جزو دلالت دارد بر معنی لیکن هر جزو معنی مقصود دلالت ندارد چون
 سبب است در حالت علمیت چهارم آنکه جزو دارد و آن جزو دلالت دارد بر جزو

و اولی لازم قهنی بود اینجا دلالت التزام باشد بی تضمن اگر موضوع لفظ مرکب
 باشد و اولی لازم قهنی نباشد اینجا دلالت تضمن باشد بی التزام **فصل لفظ را چون**
 و موضوعی که خود استعمال کنند آنرا حقیقت خوانند و چون هر جزو موضوعی که یا در
 خارج وی استعمال کنند مجاز خوانند اینجا احتیاج بقهریه باشد **فصل لفظ را چون**
 یک موضوعی که باشد آنرا مفرد خوانند اگر زیاده باشد آنرا مشرک خوانند و در
 هر معنی محتاج بقهریه باشد چون لفظ عین و اگر دو لفظ از برای یک معنی موضوع
 باشد آنرا مترادفان خوانند چون انسان و بشر و اگر هر یکی هر موضوعی که دیگر باشد
 آنرا متباينان خوانند چون انسان و فرس **فصل لفظ و ال** هر معنی مطابقت
 بر دو قسم است مفرد و مرکب مرکب آن باشد که جزو لفظ وی لالت کند بر جزو
 مقصود وی و لالتش مقصود باشد چون آبی الحجاره و مفرد آنست که این چنین
 نباشد و این بر چهار قسم باشد یکی آنکه جزو ندارد چون همه استغمام دوم آنکه
 جزو دارد و و یک آن جزو دلالت بر جزو معنی ندارد و صلا چون بیرون و مکرر جزو
 ندارد و آن جزو دلالت دارد بر معنی لیکن هر جزو معنی مقصود دلالت ندارد چون
 سبب است در حالت علمیت چهارم آنکه جزو دارد و آن جزو دلالت دارد بر جزو

[illegible]

بوضوح چون حیوان ناطق و این عمده است در باب تصورات و ترکیب غیر
 تقیید چون فی الدار و خمسة عشر ^{کمیته که در آنجا} فصل ادراک معانی الفاظ مفرد
 و ادراک معانی مرکبات غیر نامه ادراک معانی مرکبات یا همه انشائی
 و ادراک معانی مرکبات موهومه ادراک معانی مرکبات مشککه که مجموع
 تصورات باشد و ادراک معنی خبر و قضیه بقصدیق باشد این است مباهث
 الفاظ چنانکه مناسب این مقام است چون بقصدیق موقوف بود بر تصویر این
 جهت بیان احوال تصورات مقدم شدم بر بیان احوال تصدیقات فصل
 هر چه در ذهن تصور شود اگر نفس تصویری مانع از وقوع شرکت بود بین کثیرین
 آنرا جزئی حقیقی خوانند چون پدر و اگر نفس تصویری مانع وقوع شرکت نباشد
 بین کثیرین آنرا کلی خوانند چون انسان هر یک از کثیرین را افراد آن کلی
 جزئی صناعی می خوانند و جزئی صناعی شاید که جزئی حقیقی باشد چون
 زیقیا پس انسان شاید که کلی باشد فی نفسه لیکن جزئی اضافی کلی دیگر باشد
 چون انسان بقیاس حیوان فصل کلی چون قیاس کنیم با حقیقت افراد خود
 یا تمام حقیقت افراد خود باشد یا جزو حقیقت افراد خود باشد یا خارج

[illegible]

از حقیقت افراد خود باشد آنکه تمام حقیقت افراد خود باشد نوع حقیقی خوانند
چون انسان که تمام ماهیت زید و عمرو و بکر و خالد است ایشانرا از یک دیگر
میتاوی نیست الا بخواص مشخصه معینه که حقیقت و ماهیت انسان مدخل
ندارد و چون نوع حقیقی تمام ماهیت افراد خود است افراد وی متفق^ه الحقیقه باشند
پس گاه که از فرد وی یا افراد وی بآهو سوال کنند آن نوع در جواب قبول
شود پس نوع کلی باشد که مقول شود بر امور متفق^ه الحقیقه در جواب بآهو مثلاً
هر گاه که گویند زید و عمرو و بکر و جواب انسان باشد و آنکه جز حقیقت افراد خود
باشد آنرا ذاتی گویند آن منحصر است و جنس فصلی ولی اگر آن جز حقیقت افراد
خود اگر تمام مشترک باشد میان این حقیقت حقیقت دیگر آنرا جنس خوانند و مراد
تمام مشترک آن است که میان آن و حقیقت پنج جزو مشترک خارج از آن
نباشد چون حیوان که تمام مشترک است میان حقیقت انسان حقیقت
فرس زیرا که انسان فرس یکدیگر مشترک اند در ذاتیات بسیار چون جمید
قابل بعا و ثلثه و نامی و حاس و متحرک بالا راده و حیوان عبارت از این
مجموع است و جنس چون تمام مشترک است میان امور مختلفه اختلاف^{ات}

[illegible]

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

[illegible][illegible]

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

کبی

چون حیوان که جمیع اشیا است فوق جمیع اشیا است و جمیع اشیا
مطلق است فوق جمیع مطلق و هر جمیع که در جمیع اشیا است
از جنس واقع شود که از جنس قریب خوانند چنان حیوان که هر جمیع است
و حیوانی که شرک است چون در باب انسان رسوال جمع کنی چنان
حیوان باشد آن جنس که در جواب از جمیع مشارکات واقع نشود آنرا
جمله بعید خوانند چون جسم نامی که مشترک است میان انسان حیوان
و نباتات لیکن در جواب سوال از انسان با نباتات مقول میشود و در

۱۲
 بیان از انسانی
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

جواب سوال از انسان با حیوانات دیگر مقول نمیشود و جنس که جواب
 از جمیع مشارکات در وی دو مرتبه باشد بعید بیک مرتبه باشد چون
 جسم نامی و اگر جواب در آن جنس سه مرتبه باشد بعید دو مرتبه باشد چون
 جسم مطلق و علی هذا القیاس و بعد جناس اجنس عالی خوانند چون
 جوهر در مثال مذکور و اقرب جناس بد اجنس سافل خوانند چون حیوان
 درین مثال آنچه میان جنس عالی و سافل باشد آنرا جنس متوسط خوانند
 چون جسم نامی و جسم مطلق درین مثال اینست بیان آن جزو که تلم مشترک
 هست اگر آن جزو حقیقت افراد تمام مشترک نباشد آنرا فصل خوانند
 زیرا که آن حقیقت افراد را تمیز کند از غیر تمیز جوهری خواه آن جزو مشترک
 نباشد اصلا چون ناطق که مخصوص است بحقیقت افراد انسان پس
 این حقیقت از همه بیات تمیز میکند و این فصل قریب خوانند
 و خواه مشترک باشد اما تمام مشترک نباشد که بوی نیز تمیز حقیقت شود
 از بعض بیات چون جناس این فصل بعید خوانند با کماله فصل تمیزی
 است جوهری پس او کلی باشد که در جواب بیاتی هونی جوهر هواقع شود

۱۲
 کبری
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

فصل باینکه نوع را معنی دیگرست که آنرا نوع اضافی خوانند و او را ماهیتی است که جنس مقول شود بروی بر ماهیت دیگر در جواب یا هو چون انسان که مقول می شود بروی و بر فرس حیوان در جواب یا هو و نوع اضافی شاید که نوع حقیقی باشد چنانکه گفته و شاید که نباشد چون حیوان که نوع اضافی جسم نامی است و جسم نامی که نوع اضافی جسم است و جسم که نوع اضافی جوهر است و اما آن کلی که از حقیقت افراد خارج است اگر مخصوص بیک حقیقت باشد آنرا خاصه خوانند و او حقیقت است که کن از غیر تیز عرضی پس او کلی باشد که مقول شود در جواب یا شیء هوئی عرض چون ضاحک نسبت با انسان اگر مشتک باشد میان دو حقیقت یا بیشتر آنرا عرض عام خوانند چون شیء که مشتک است میان انسان و حیوانات پس کلیات محصورند در پنج نوع و جنس و فصل و خاصه عرض عام **فصل** معنی بر چهار قسم است اول حد تمام و آن مرکب باشد از جنس قریب و فصل قریب چون حیوان ناطق در تعریف انسان دوم حد ناقص و آن مرکب باشد از جنس بعید و فصل قریب چنان جسم نامی ناطق یا جسم

کبری

و گفته اند که این نوع را ماهیتی می گویند و آنرا نوع اضافی خوانند و او را ماهیتی است که جنس مقول شود بروی بر ماهیت دیگر در جواب یا هو چون انسان که مقول می شود بروی و بر فرس حیوان در جواب یا هو و نوع اضافی شاید که نوع حقیقی باشد چنانکه گفته و شاید که نباشد چون حیوان که نوع اضافی جسم نامی است و جسم نامی که نوع اضافی جسم است و جسم که نوع اضافی جوهر است و اما آن کلی که از حقیقت افراد خارج است اگر مخصوص بیک حقیقت باشد آنرا خاصه خوانند و او حقیقت است که کن از غیر تیز عرضی پس او کلی باشد که مقول شود در جواب یا شیء هوئی عرض چون ضاحک نسبت با انسان اگر مشتک باشد میان دو حقیقت یا بیشتر آنرا عرض عام خوانند چون شیء که مشتک است میان انسان و حیوانات پس کلیات محصورند در پنج نوع و جنس و فصل و خاصه عرض عام فصل معنی بر چهار قسم است اول حد تمام و آن مرکب باشد از جنس قریب و فصل قریب چون حیوان ناطق در تعریف انسان دوم حد ناقص و آن مرکب باشد از جنس بعید و فصل قریب چنان جسم نامی ناطق یا جسم

۱۵
کبری

[illegible][illegible][illegible]

خوانند فصل موضوع اگر قضیه کلیه جزئی حقیقی باشد آن قضیه را
 شخصیته خوانند چون زید نویسنده است و زید نویسنده نیست و اگر
 کلی باشد پس اگر بیان کمیت افراد کرده اند آن قضیه را محصله خوانند چون
 انسان نویسنده است و انسان نویسنده نیست و اگر بیان کمیت
 افراد کرده اند آن قضیه محصوره خوانند و این چهار قسم است موضوعیه
 کلیه سالبه کلیه موجبه جزئیه سالبه جزئیه فصل قضایای شخصیته در علوم
 معتبر نیست و قضیه محصوره جزئیه است پس قضایای معتبره
 در علوم حکمیه محصورات اربعه است فصل حرف سلب قضیه چون جزو
 محمول شود آن قضیه را محصوره خوانند چون زید نا نویسنده است
 و اگر جزو نشود آنرا محصله خوانند چون زید نیست فصل نسبت
 محمول با موضوع خواه بایجاب خواه بسلب شاید که ضروری باشد یعنی
 مستحیل الانفاک باشد آن را قضیه ضروریه مطلقه خوانند چون کل
 انسان حیوان بالضروره و لاشی من الانسان سحر بالضروره و شاید
 که سلب ضرورت از هر دو طرف باشد آن را ممکنه خاصه خوانند

کبری

این قضیه را شخصیته خوانند
 این قضیه را محصوره خوانند
 این قضیه را محصله خوانند
 این قضیه را سلب خوانند
 این قضیه را موجبه خوانند
 این قضیه را سالبه خوانند
 این قضیه را کلیه خوانند
 این قضیه را جزئیه خوانند
 این قضیه را حقیقی خوانند
 این قضیه را مستحیل خوانند
 این قضیه را ممکنه خوانند
 این قضیه را ضروری خوانند
 این قضیه را غیر ضروری خوانند
 این قضیه را سلب ضرورت خوانند
 این قضیه را ممکنه خاصه خوانند
 این قضیه را سلب محمول خوانند
 این قضیه را موجبه محمول خوانند
 این قضیه را سالبه محمول خوانند
 این قضیه را کلیه محمول خوانند
 این قضیه را جزئیه محمول خوانند
 این قضیه را حقیقی محمول خوانند
 این قضیه را مستحیل محمول خوانند
 این قضیه را ممکنه محمول خوانند
 این قضیه را ضروری محمول خوانند
 این قضیه را غیر ضروری محمول خوانند
 این قضیه را سلب ضرورت محمول خوانند
 این قضیه را ممکنه خاصه محمول خوانند
 این قضیه را سلب محمول خوانند
 این قضیه را موجبه محمول خوانند
 این قضیه را سالبه محمول خوانند
 این قضیه را کلیه محمول خوانند
 این قضیه را جزئیه محمول خوانند
 این قضیه را حقیقی محمول خوانند
 این قضیه را مستحیل محمول خوانند
 این قضیه را ممکنه محمول خوانند
 این قضیه را ضروری محمول خوانند
 این قضیه را غیر ضروری محمول خوانند
 این قضیه را سلب ضرورت محمول خوانند
 این قضیه را ممکنه خاصه محمول خوانند

این قضیه را سلب محمول خوانند
 این قضیه را موجبه محمول خوانند
 این قضیه را سالبه محمول خوانند
 این قضیه را کلیه محمول خوانند
 این قضیه را جزئیه محمول خوانند
 این قضیه را حقیقی محمول خوانند
 این قضیه را مستحیل محمول خوانند
 این قضیه را ممکنه محمول خوانند
 این قضیه را ضروری محمول خوانند
 این قضیه را غیر ضروری محمول خوانند
 این قضیه را سلب ضرورت محمول خوانند
 این قضیه را ممکنه خاصه محمول خوانند

Handwritten text in Urdu script, likely a signature or a note, located at the bottom of the page.

چون کل انسان کتب بالامکان ^{ایضا} بالخاص ولا شئ من الانسان بکاتب
بالامکان بالخاص ^{ایضا} موجهه و سالبه المعنی کیست یعنی ثبوت کتابت
سلب کتابت هیچ کدام انسان را ضروری نیست یا از یک طرف
باشد که فی الف کلمه است از امکانه عامه خوانند چون کل انسان کاتب
بالامکان ^{ایضا} بالعام یعنی سلب کتابت از انسان ضروری نیست و چون
لا شئ من الانسان بکاتب بالامکان بالعام یعنی ثبوت کتابت
انسان را ضروری نیست و شاید که بدو عام باشد یعنی همگی بی اعتبار
ضرورت آنرا و آنکه مطلقه خوانند چون کل فلک مشرب و آنرا و شاید
که با الفعل باشد یعنی فی جمله آنرا و آنکه عامه خوانند چون کل انسان
متقصر بالفعل ^{ایضا} ففعل کس تقصیر حلیه آن باشد که محمول این خصوص
گفتند و موضوع را محمول بر وجهی که است و سلب و صدق
اصلی محفوظ باشد پس موجهه کلیه موجهه جزئیه منکسر شود مثلا هرگاه
که کل انسان حیوان صادق شود بعضی حیوان انسان غیر صادق
شود همچنین موجهه جزئیه موجهه جزئیه منکسر شود مثلا بعضی حیوان

[illegible][illegible][illegible]

[illegible]

این کتاب در صورتی که در کتابخانه است
 و در صورتی که در کتابخانه نیست
 و در صورتی که در کتابخانه نیست
 و در صورتی که در کتابخانه نیست

سالمه جزئی باشد شکل اول نتیجه محصورات اربعه است و شرط
 شکل ثانی آن است که مقدمین وی مختلفین باشد و بیجا ب نسل
 یعنی یکی موجبیه باشد و دیگری سالمه و کبری وی کلیه باشد و ضروب
 نتیجه وی بیجه چهارست اول موجبیه کلیه صغری و سالمه کلیه کبری چنانکه
 بهر پنج است و بیجه از آن نیست پس بیجه از آن نیست دوم
 عکس این چنانکه بیجه از آن نیست و بیجه از آن نیست پس بیجه از آن نیست
 آن نیست سوم موجبیه جزئی صغری و سالمه کلیه کبری چنانکه بیجه از آن نیست
 بیست و پنج از آن نیست پس بیجه از آن نیست چهارم سالمه جزئی
 صغری و موجبیه کلیه کبری چنانکه بیجه از آن نیست و بیجه از آن نیست
 بعضی از آن نیست پس نتیجه شکل نیست الا سالمه ا کلیه و اما جزئی
 شرط شکل ثالث آن است که صغری وی موجبیه باشد و یکی از مقدمین
 وی کلیه باشد و ضروب بی شش است نتیجه بیجا بی شش است

کبری

این کتاب در صورتی که در کتابخانه است
 و در صورتی که در کتابخانه نیست
 و در صورتی که در کتابخانه نیست
 و در صورتی که در کتابخانه نیست

این کتاب در صورتی که در کتابخانه است
 و در صورتی که در کتابخانه نیست
 و در صورتی که در کتابخانه نیست
 و در صورتی که در کتابخانه نیست

این کتاب در صورتی که در کتابخانه است
 و در صورتی که در کتابخانه نیست
 و در صورتی که در کتابخانه نیست
 و در صورتی که در کتابخانه نیست

در این سخن از خود بگویند
در این سخن از خود بگویند

لا خیر حیوة و نجات
لا خیر حیوة و نجات

شجره نجات
شجره نجات

[illegible]

یک در جود و ظهور
 باقی از شوق و دگر
 لایق از نام و یاد
 یارب که در دست
 کمال باشد و حق
 تعالی با فضل
 و در حق آن هر دو
 بیست و دقت
 اشتغال و دفع
 آن یکی این رخ
 قیاس است با بدایت
 چون آن است در
 یک وقت از فکر
 زین و دیگر
 انوار و عود و
 که در آن فکر
 و یک وقت فکر
 نیست از یک
 است از حق
 در میان از شد
 بل این احوالی
 که فانی است
 نباشد فانی
 علامه فانی شد
 ششصد و ۱۱

من الله الرحمن الرحيم
 في هذا الكتاب
 من الله الرحمن الرحيم
 في هذا الكتاب
 من الله الرحمن الرحيم
 في هذا الكتاب

من الله الرحمن الرحيم
 في هذا الكتاب
 من الله الرحمن الرحيم
 في هذا الكتاب
 من الله الرحمن الرحيم
 في هذا الكتاب

من الله الرحمن الرحيم
 في هذا الكتاب

قال شيخنا الامام العلامة افضل لعلماء المتأخرين
 قدوة الحكماء الراغبين اثير الدين الايجري
 طيب الله ثراه وجعل الجنة مثواه نعم الله على
 توفيقه ونسأل هداية طريقه واهام الحق بتحققه
 ونصلي على محمد وآله وعنت اما بعد فهذه رسالة
 في المنطق او درنا فيها ما يجب استحضاره لمن يريد
 شيا من العلوم مستعينا بالله انه مفيض الخير
 والجود ايساغوجي اللفظ الدال بالوضع على

ايساغوجي
 في هذا الكتاب
 من الله الرحمن الرحيم
 في هذا الكتاب
 من الله الرحمن الرحيم
 في هذا الكتاب

ايساغوجي
 في هذا الكتاب
 من الله الرحمن الرحيم
 في هذا الكتاب
 من الله الرحمن الرحيم
 في هذا الكتاب

ايساغوجي
 في هذا الكتاب
 من الله الرحمن الرحيم
 في هذا الكتاب
 من الله الرحمن الرحيم
 في هذا الكتاب

تماموا وضعه بالمطابقة وعلى جزئه بالتضمن
 ان كان له جزء وعلى ما تكرر في الذهن بالا التزام
 كالانسان فانه يدل على الحيوان لما طين بالمطابقة
 وعلى حد ما بالتضمن وقابل للعلم وصنعة الكتابة
 بالا التزام ^{فقط} اللفظ اما مفرد وهو الذي لا يراد بالجزء
 منه دلالة على جزء معناه كالانسان واما مؤلف هو
 الذي لا يكون كذلك كقولك رأيت الحجارة غامرة
 اما كل هو الذي لا يمنع نفس تصور مفهومه عن وقوع
 الشركة فيه كالانسان واما جزئي وهو الذي يمنع
 نفس تصور مفهومه عن وقوع الشركة فيه كزنا الكلى
 اما ذاتي وهو الذي يدخل تحت حقيقة جزئياته
 كالحیوان بالنسبة الى الانسان والفرد واما عرضي
 وهو الذي بخلافه كالصلاح بالنسبة الى الانسان
 والذاتي اما مقول في جواب ما هو بحسب الشركة المحضة

ما لا يتصور له بالضرورة ان يكون له جزء
 ان كان له جزء وعلى ما تكرر في الذهن بالا التزام
 كالانسان فانه يدل على الحيوان لما طين بالمطابقة
 وعلى حد ما بالتضمن وقابل للعلم وصنعة الكتابة
 بالا التزام ^{فقط} اللفظ اما مفرد وهو الذي لا يراد بالجزء
 منه دلالة على جزء معناه كالانسان واما مؤلف هو
 الذي لا يكون كذلك كقولك رأيت الحجارة غامرة
 اما كل هو الذي لا يمنع نفس تصور مفهومه عن وقوع
 الشركة فيه كالانسان واما جزئي وهو الذي يمنع
 نفس تصور مفهومه عن وقوع الشركة فيه كزنا الكلى
 اما ذاتي وهو الذي يدخل تحت حقيقة جزئياته
 كالحیوان بالنسبة الى الانسان والفرد واما عرضي
 وهو الذي بخلافه كالصلاح بالنسبة الى الانسان
 والذاتي اما مقول في جواب ما هو بحسب الشركة المحضة

ما لا يتصور له بالضرورة ان يكون له جزء
 ان كان له جزء وعلى ما تكرر في الذهن بالا التزام
 كالانسان فانه يدل على الحيوان لما طين بالمطابقة
 وعلى حد ما بالتضمن وقابل للعلم وصنعة الكتابة
 بالا التزام ^{فقط} اللفظ اما مفرد وهو الذي لا يراد بالجزء
 منه دلالة على جزء معناه كالانسان واما مؤلف هو
 الذي لا يكون كذلك كقولك رأيت الحجارة غامرة
 اما كل هو الذي لا يمنع نفس تصور مفهومه عن وقوع
 الشركة فيه كالانسان واما جزئي وهو الذي يمنع
 نفس تصور مفهومه عن وقوع الشركة فيه كزنا الكلى
 اما ذاتي وهو الذي يدخل تحت حقيقة جزئياته
 كالحیوان بالنسبة الى الانسان والفرد واما عرضي
 وهو الذي بخلافه كالصلاح بالنسبة الى الانسان
 والذاتي اما مقول في جواب ما هو بحسب الشركة المحضة

[illegible]

فوق واحدة وهو العرض العام كملت نفس بالقوة أو بالفعل
 للانسان وغيره من الحيوانات يرسم بأنه كلي يقال على ما
 تحت حقائق مختلفة فلا عرضيا القول لتأرجح الحد
 قول ال على ماهية الشيء وهو الذي يتركب عن جنس
 الشيء وفصله القريين كالحيوان الناطق بالنسبة الى
 الانسان هو الحد التام والحد الناقص هو الذي يتركب
 من جنسه البعيد وفصله القريب كالجسم الناطق بالنسبة
 الى الانسان الرسم التام وهو الذي يتركب عن الجنس
 القريب للشيء وخاصته اللازمة كالحيوان لخاصة في
 تعريف الانسان الرسم الناقص يتركب عن عرضيات
 تختص جملة بالحقبة واحدة كقولنا في تعريف الانسان
 انه ماش على قدميه عرض لاظهار ابدى البشر المستقيم
 القائمة ضاحك بالطبع القضايا القضية هي قول يصح
 ان يقال لقائله انه صادق فيه وكاذب هي ما حلية كقولنا

فوق واحدة وهو العرض العام كملت نفس بالقوة أو بالفعل
 للانسان وغيره من الحيوانات يرسم بأنه كلي يقال على ما
 تحت حقائق مختلفة فلا عرضيا القول لتأرجح الحد
 قول ال على ماهية الشيء وهو الذي يتركب عن جنس
 الشيء وفصله القريين كالحيوان الناطق بالنسبة الى
 الانسان هو الحد التام والحد الناقص هو الذي يتركب
 من جنسه البعيد وفصله القريب كالجسم الناطق بالنسبة
 الى الانسان الرسم التام وهو الذي يتركب عن الجنس
 القريب للشيء وخاصته اللازمة كالحيوان لخاصة في
 تعريف الانسان الرسم الناقص يتركب عن عرضيات
 تختص جملة بالحقبة واحدة كقولنا في تعريف الانسان
 انه ماش على قدميه عرض لاظهار ابدى البشر المستقيم
 القائمة ضاحك بالطبع القضايا القضية هي قول يصح
 ان يقال لقائله انه صادق فيه وكاذب هي ما حلية كقولنا

ايضا غوي

فوق واحدة وهو العرض العام كملت نفس بالقوة أو بالفعل
 للانسان وغيره من الحيوانات يرسم بأنه كلي يقال على ما
 تحت حقائق مختلفة فلا عرضيا القول لتأرجح الحد
 قول ال على ماهية الشيء وهو الذي يتركب عن جنس
 الشيء وفصله القريين كالحيوان الناطق بالنسبة الى
 الانسان هو الحد التام والحد الناقص هو الذي يتركب
 من جنسه البعيد وفصله القريب كالجسم الناطق بالنسبة
 الى الانسان الرسم التام وهو الذي يتركب عن الجنس
 القريب للشيء وخاصته اللازمة كالحيوان لخاصة في
 تعريف الانسان الرسم الناقص يتركب عن عرضيات
 تختص جملة بالحقبة واحدة كقولنا في تعريف الانسان
 انه ماش على قدميه عرض لاظهار ابدى البشر المستقيم
 القائمة ضاحك بالطبع القضايا القضية هي قول يصح
 ان يقال لقائله انه صادق فيه وكاذب هي ما حلية كقولنا

فوق واحدة وهو العرض العام كملت نفس بالقوة أو بالفعل
 للانسان وغيره من الحيوانات يرسم بأنه كلي يقال على ما
 تحت حقائق مختلفة فلا عرضيا القول لتأرجح الحد
 قول ال على ماهية الشيء وهو الذي يتركب عن جنس
 الشيء وفصله القريين كالحيوان الناطق بالنسبة الى
 الانسان هو الحد التام والحد الناقص هو الذي يتركب
 من جنسه البعيد وفصله القريب كالجسم الناطق بالنسبة
 الى الانسان الرسم التام وهو الذي يتركب عن الجنس
 القريب للشيء وخاصته اللازمة كالحيوان لخاصة في
 تعريف الانسان الرسم الناقص يتركب عن عرضيات
 تختص جملة بالحقبة واحدة كقولنا في تعريف الانسان
 انه ماش على قدميه عرض لاظهار ابدى البشر المستقيم
 القائمة ضاحك بالطبع القضايا القضية هي قول يصح
 ان يقال لقائله انه صادق فيه وكاذب هي ما حلية كقولنا

لا ینفیندین

زيد في البحر واما ان لا يغير وقد يكون المنفصلات ذات
جزءا كقولنا هذا العدد انا زائدا وناقصا ومساوالتنا
وهو اختلاف القضيتين بالاحياء السالك حيث تقتضيه
لأنه ان يكون احدهما صادقة والاخرى كاذبة كقولنا زيدا
كاتب زيد ليس بكاتب ولا يتحقق ذلك لاختلاف في
المختصين الابدان اتفاقا في الموضع والحجم والزمان
والمكان والاضافة والقوة والفعل والجزء والكل والمنظر
فمقتضى الموجبة الكلية انما هي السالبة الجزئية كقولنا كل
انسان حيوان بعض الانسان ليس بحيوان ومقتضى
السالبة الكلية انما هي الموجبة الجزئية كقولنا الاشئ من
الانسان حيوان بعض الانسان حيوان المحصورات ان
لا يتحقق الناقض بينهما الا بعدا ختلا فهما في الكلية و
الجزئية لان الكليتين قد تكذب ان كقولنا كل انسان كاتب
ولا شئ من الانسان بكاتب والجزئيتين قد تصدقا

پیا غوجی

[illegible]

△△△

ایسا غوجی

[illegible]

موجود فالارض مضيئة ينتج ان كلت الشمس
 طالعة فالارض مضيئة واما من منفصلتين
 كقولنا كل عد اما زوج او فرد وكل زوج فهو اما
 زوج الزوج او زوج الفرد ينتج كل عد فهو اما
 فرد او زوج الزوج او زوج الفرد واما من حكمة
 ومتصلة كقولنا كلما كان هذا انسانا فهو حيوان
 وكل حيوان فهو جسم ينتج كلما كان هذا انسانا
 فهو جسم واما من حكمة ومنفصلة كقولنا كل عد
 اما فرد او زوج وكل زوج فهو منقسم بتساويين
 ينتج كل عد فهو اما فرد واما منقسم بتساويين
 واما من متصلة ومنفصلة كقولنا كلما كان هذا
 انسانا فهو حيوان كل حيوان فهو اما ابيض واسود
 ينتج كلما كان هذا انسانا فهو اما ابيض واسود
 اما القياس الاستثنائي فالشرطية الموضوعة فيه

من شرط وجوده ان يكون متعلقا بغيره
 من شرط وجوده ان يكون متعلقا بغيره
 من شرط وجوده ان يكون متعلقا بغيره
 من شرط وجوده ان يكون متعلقا بغيره

من شرط وجوده ان يكون متعلقا بغيره
 من شرط وجوده ان يكون متعلقا بغيره
 من شرط وجوده ان يكون متعلقا بغيره
 من شرط وجوده ان يكون متعلقا بغيره

ايساغوجي

من شرط وجوده ان يكون متعلقا بغيره
 من شرط وجوده ان يكون متعلقا بغيره
 من شرط وجوده ان يكون متعلقا بغيره
 من شرط وجوده ان يكون متعلقا بغيره

من شرط وجوده ان يكون متعلقا بغيره
 من شرط وجوده ان يكون متعلقا بغيره
 من شرط وجوده ان يكون متعلقا بغيره
 من شرط وجوده ان يكون متعلقا بغيره

منه تا نماند باز به اسرار و در نهان خود حاصل حق و التماس و در اوقات الصلاه و محرمه و گفت او در دهر بود و در آن روز از خطای مطیع و از اندک انانیت و غیبتی که از او پیش از آن روز در حق تعالی و از

ان العقل لا يتصور في نفسه صورة في نفسه
 وهو في حصول صورة في نفسه
 في العقل لا يتصور في نفسه صورة في نفسه
 وهو في حصول صورة في نفسه
 في العقل لا يتصور في نفسه صورة في نفسه
 وهو في حصول صورة في نفسه

تصور الحكيم
 في العقل لا يتصور في نفسه صورة في نفسه
 وهو في حصول صورة في نفسه
 في العقل لا يتصور في نفسه صورة في نفسه
 وهو في حصول صورة في نفسه
 في العقل لا يتصور في نفسه صورة في نفسه
 وهو في حصول صورة في نفسه

<p>میزان المنطق</p> <p>بسم الله الرحمن الرحيم</p>	<p>هذا الكتاب من تأليف الشيخ الفاضل السيد محمد باقر المجلسي</p>	<p>هذا الكتاب من تأليف الشيخ الفاضل السيد محمد باقر المجلسي</p>
<p>هذا الكتاب من تأليف الشيخ الفاضل السيد محمد باقر المجلسي</p>	<p>هذا الكتاب من تأليف الشيخ الفاضل السيد محمد باقر المجلسي</p>	<p>هذا الكتاب من تأليف الشيخ الفاضل السيد محمد باقر المجلسي</p>

هذه رسالة مترجمة بميزان المنطق مترتبة على فصول
فصل في العلم اما تصور فقط وهو حصول صورة
 الشيء في العقل وتصديق وهو تصور مع حكم وجمعا
 اسناد اموال امر اخر ايجابا او سلبا فيجب تقديم الاول
 على الثاني وضا للتقدمه طبع لان كل تصديق
 لابد فيه من التصور **فصل** في الالفاظ دلالة اللفظ
 على معنى بتوسط الوضع مطابقة كدلالة الانسان
 على الحيوان الناطق وبتوسط الوضع لما دخل في ذلك المعنى
 فيمتضمن كدلالة الانسان على الحيوان وعلى الناطق و

ميزان المنطق
 في العقل لا يتصور في نفسه صورة في نفسه
 وهو في حصول صورة في نفسه
 في العقل لا يتصور في نفسه صورة في نفسه
 وهو في حصول صورة في نفسه
 في العقل لا يتصور في نفسه صورة في نفسه
 وهو في حصول صورة في نفسه

في العقل لا يتصور في نفسه صورة في نفسه
 وهو في حصول صورة في نفسه
 في العقل لا يتصور في نفسه صورة في نفسه
 وهو في حصول صورة في نفسه
 في العقل لا يتصور في نفسه صورة في نفسه
 وهو في حصول صورة في نفسه

وان لم يكن بل صفة واحدة فقل الى
 الثاني فخراته في موضوعه الاول يسمى منقولا عرفيا انكا
 ناقلا عرفيا ما كذاية وشرعيا ان كان ناقلا شرعا كصلوة
 واصطلاحيا ان كان ناقلا عرفيا خاصا كاصطلاح النعمي
 وان لم يترك يسمى بالنسبة الى الاول حقيقة والى
 الثاني مجازا كالاسد بالنسبة الى الحيوان المفتوس
 الرجل الشجاع وكل لفظ فهو بالنسبة الى لفظ اخر مراد
 له ان توافقا في معنى كالمطر والغيث والاسد والليت و
 صابن له ان لم يتوافقا في كالحجر والشجر اما المركب
 فهو اما تام وهو الذي يصح السكوت عليه واما غير فالاول
 ان احتمال لصدق الكذب فهو خبر والا فان دل على
 طلب لفظ دلالة صيغة فهو مع الاستقلال امر كقولنا
 انضروا مع الخضوع دعاء وسؤال مع التساوي التماس
 وان لم يدل على طلب لفظ دلالة صيغة فهو تنبيه

وان لم يكن بل صفة واحدة فقل الى
 الثاني فخراته في موضوعه الاول يسمى منقولا عرفيا انكا
 ناقلا عرفيا ما كذاية وشرعيا ان كان ناقلا شرعا كصلوة
 واصطلاحيا ان كان ناقلا عرفيا خاصا كاصطلاح النعمي
 وان لم يترك يسمى بالنسبة الى الاول حقيقة والى
 الثاني مجازا كالاسد بالنسبة الى الحيوان المفتوس
 الرجل الشجاع وكل لفظ فهو بالنسبة الى لفظ اخر مراد
 له ان توافقا في معنى كالمطر والغيث والاسد والليت و
 صابن له ان لم يتوافقا في كالحجر والشجر اما المركب
 فهو اما تام وهو الذي يصح السكوت عليه واما غير فالاول
 ان احتمال لصدق الكذب فهو خبر والا فان دل على
 طلب لفظ دلالة صيغة فهو مع الاستقلال امر كقولنا
 انضروا مع الخضوع دعاء وسؤال مع التساوي التماس
 وان لم يدل على طلب لفظ دلالة صيغة فهو تنبيه

وان لم يكن بل صفة واحدة فقل الى
 الثاني فخراته في موضوعه الاول يسمى منقولا عرفيا انكا
 ناقلا عرفيا ما كذاية وشرعيا ان كان ناقلا شرعا كصلوة
 واصطلاحيا ان كان ناقلا عرفيا خاصا كاصطلاح النعمي
 وان لم يترك يسمى بالنسبة الى الاول حقيقة والى
 الثاني مجازا كالاسد بالنسبة الى الحيوان المفتوس
 الرجل الشجاع وكل لفظ فهو بالنسبة الى لفظ اخر مراد
 له ان توافقا في معنى كالمطر والغيث والاسد والليت و
 صابن له ان لم يتوافقا في كالحجر والشجر اما المركب
 فهو اما تام وهو الذي يصح السكوت عليه واما غير فالاول
 ان احتمال لصدق الكذب فهو خبر والا فان دل على
 طلب لفظ دلالة صيغة فهو مع الاستقلال امر كقولنا
 انضروا مع الخضوع دعاء وسؤال مع التساوي التماس
 وان لم يدل على طلب لفظ دلالة صيغة فهو تنبيه

يندرج فيه القننى والنداء وغيرهما واما الثانى فهو اما
 مركب تقييدى كالرجل لفظن اما غير تقييدى كالمركب
 من اسم واداة فصل في المعاني المفردة كل مفهوم فهو اما
 جزئى ان متم نفس تصور عن وقوع الشركة فيه كزيد
 او كلى ان لم يتعريف الكلى لذى هو تمام ماهية جزئية نوع
 وهو صادق على كثيرين متفقين بالحقائق في جواب
 ماهو والدخل غير المتساوى في تلك الماهية جنس
 هو صادق على كثيرين مختلفين بالحقائق في جواب ماهو
 قريبان كان الجواب عن الماهية وعن بعض ما يشاركها فيه
 هو الجواب عنها وعن كل ما يشاركها فيه كالحوان بالنسبة
 الى الانسان الفرس بعيدان كان الجواب عنها وعن بعض
 ما يشاركها فيه غير الجواب عنها وعن بعض الاخر كالجسم
 الناعم الداخل المتساوى لها فصل هو كلى صادق على
 الشئ في جوابه لى شئ هو فى حقيقة فهو قريبان من النوع

[illegible]

۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

[illegible]

(١) ان اختلفت الى قضيتين بعد حذف الرابط والافجلية فالشرطية
 اما متصلة وهي التي يحكم فيها بصدق قضية ولا صدقها
 على تقدير اخرى كقولنا ان كان هذا انسانا فهو حيوان
 ليس بانكنا بهذا الانسانا فهو جمادى اما منفصلة وهي التي
 يحكم فيها بالتناقض بين القضيتين في الصدق والكذب
 معا ويسمى حقيقية كقولنا هاهنا البعدا ما من وبر او فرد
 او بنفسيه كقولنا ليس هذا امانا ان يكون حيوانا واسودا وفي
 الصدق فقط وليس معنى مانعة الجهر كقولنا هاهنا اما انسانا و
 فرسا وفي الكذب فقط ويسمى مانعة الخلو كقولنا زيد امانة
 ان يكون في البحر ولا يغرق فالمحملة يتحقق بالجزاء ثلاثة
 موضوع اعني محكوما عليه ومحمول اعني محكوم بابه ونسبة
 بينهما واللفظ الدال عليها يسمى رابطا كقولنا زيد هو عالم

انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية
 انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية
 انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية
 انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية

ميزان المنطق

انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية
 انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية
 انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية
 انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية

انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية
 انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية
 انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية
 انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية

انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية
 انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية
 انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية
 انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية

انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية
 انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية
 انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية
 انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية

انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية
 انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية
 انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية
 انما هو الذي يثبت في القضية الشرطية

قوله تعالى لا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل
 وقوله تعالى لا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل
 وقوله تعالى لا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل

والله اعلم
 وتسمى ثنائية كزيد عالم وهي موصوفة ان صح ان يقال ان
 الموضوع محمول لقولنا الانسان حيوان سالتان صح ان
 يقال ان الموضوع ليس محمول لقولنا الانسان ليس بحر
 فهو موضوعا ان كان شخصا معينا سميت بمخصوصة وشخصية
 وان كان كلياً فان يبين في ما مقدارا افراد الموضوع سميت
 بمخصوصة ومسكوة واللفظ الدال عليه يسمى سوراً وهي اما
 موجبة كليةة سورها كل لقولنا كل نار حارة او سالبة كليةة
 وسورها لا شيء ولا واحد كقولنا لا شيء ولا واحد من الناس
 الجواد او موجبة جزئية وسورها بعض وواحد كقولنا بعض
 الحيوان او واحد منه الانسان او سالبة جزئية وسورها
 ليس كل وليس بعض وبعض ليس وان لم يبين فان لم
 تصح لان تقصده به كليةة وجزئية سميت طبيعية والا
 فمهمة كقولنا الحيوان جنس والانسان لفي خبر والمهمة

قوله تعالى لا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل
 وقوله تعالى لا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل
 وقوله تعالى لا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل

مميزان المنطق

قوله تعالى لا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل
 وقوله تعالى لا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل
 وقوله تعالى لا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل

قوله تعالى لا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل
 وقوله تعالى لا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل
 وقوله تعالى لا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل

[illegible]

البسيط او بالعكس **فصل في القضاء بالوجهة التي**
جرى لاصطلاح بالبحث عنها ثلث عشرة بسيطة ومركبة
اما البسيطة وهي التي حقيقة بالاجاب فقط او سلب فقط
فستة **الضرورية المطلقة** وهي التي يحكم فيها بضرورة
ثبوت المحمول للموضوع او سلبه عنه مادام ذات الموضوع
موجودة لقولنا بالضرورة كل انسان حيوان وبالضرورة
لا شئ من الانسان بحجر **الدائمة المطلقة** وهي التي يحكم
فيها بدوام ثبوت المحمول للموضوع او سلبه عنه مادام ذات
موجودا وقد مر مثالها ايجابا وسلبا **المشروطة العامة** وهي التي
يحكم فيها بضرورة ثبوت المحمول للموضوع او سلبه
عنه بشرط وصف الموضوع لقولنا بالضرورة كل كاتب متحرك
الاصابه مادام كاتباً وبالضرورة لا شئ من الكاتب سباح
الاصابه مادام كاتباً **العرفية العامة** وهي التي يحكم فيها
بدوام ثبوت المحمول للموضوع او سلبه عنه بشرط

میزان المنطق

یونان و اٹالیا
عراق و ایران
مصر و لبنان
سوریا و شام
ترکی و کوس
یونان و اٹالیا
عراق و ایران
مصر و لبنان
سوریا و شام
ترکی و کوس

في هذه الحالة العامة
 انما هي من الضرورة
 في هذه الحالة العامة
 انما هي من الضرورة
 في هذه الحالة العامة
 انما هي من الضرورة

الا صابع مادام كاتبه لا دائما فمن سائلة مشروطة عامة
 وموجبة مطلقة عامة العرفية الخاصة وهي العرفية
 العامة مع قيد اللادوام بحسب الذات وهي ان كانت
 موجبة فذكر كنهها من موجبة عرفية عامة وسائلة مطلقة
 عامة وان كانت سائلة فذكر كنهها من سائلة عرفية عامة وموجبة مطلقة عامة
 ومشاكلها من الوجودية اللاحقة راية وهي المطلقة مع قيد اللاحقة
 بحسب الذات اللاحقة عبارة عن ممكنة عامة فالوجودية
 اللاحقة راية ان كانت موجبة كقولنا كل انسان ضاحك بالفعل لا
 بالضرورة موجبة مطلقة عامة وسائلة ممكنة عامة وان كانت
 سائلة كقولنا لا شيء من الانسان بضاحك بالفعل لا
 بالضرورة فمن سائلة مطلقة عامة وموجبة ممكنة
 عامة الوجودية اللاحقة وهي المطلقة العامة مع قيد
 اللادوام بحسب الذات وهو سواء كانت موجبة اي
 سائلة فمن مطلقتين عامتين احدهما موجبة والاخرى

في هذه الحالة العامة
 انما هي من الضرورة
 في هذه الحالة العامة
 انما هي من الضرورة
 في هذه الحالة العامة
 انما هي من الضرورة

ميزان المنطق

في هذه الحالة العامة
 انما هي من الضرورة
 في هذه الحالة العامة
 انما هي من الضرورة
 في هذه الحالة العامة
 انما هي من الضرورة

في هذه الحالة العامة
 انما هي من الضرورة
 في هذه الحالة العامة
 انما هي من الضرورة
 في هذه الحالة العامة
 انما هي من الضرورة

في هذه الحالة العامة
 انما هي من الضرورة
 في هذه الحالة العامة
 انما هي من الضرورة
 في هذه الحالة العامة
 انما هي من الضرورة

في هذه الحالة العامة
 انما هي من الضرورة
 في هذه الحالة العامة
 انما هي من الضرورة
 في هذه الحالة العامة
 انما هي من الضرورة

والاخرى سادته والاخرى بين الجوده
من عظيم عاتين اصحابه موجهة
الحكمة الى العبد او تركها
الى الهوان وادب في
يقين الوقت ولا يؤخر في
اي علم من العلوم حيث لم يمتد لها
على ان لا يتقن الاطلاق والامر
التي هي منهم الاول وامر ذي قوت لنا
وكونه موجهة طاعتنا

عليه السلام

سالبة لقولنا بالضرورة لا شئ من الانسان بمنفس في وقت ما لا دائما فمن سالبة منتشرة وموجبة مطلقة عامة
الممكنة الخاصة ^{عنه} وهي التي يحكم فيها بارتفاع الضرورة
المطلقة عن جانبي الوجود والعدم جميعا سواء كانت
موجبة لقولنا بالامكان الخاص كل انسان كاتباً وسالبة
لقولنا بالامكان الخاص لا شئ من الانسان بكاتب
فمن ممكنتين عامتين موجبة وسالبة **فصل في**
الشرطية الجزء الاول فيها يسمى مقدما والثاني تالياً
هي متصلة لزومية ان كان صدق التاني فيها على تقديري
صدق المقدم لزوماً واتفاقية ان كان ذلك مجرد الاتفاق
لقولنا ان كان الانسان ناطقاً فالحمارة ناطق ومنفصلة
حقيقية ان حكم فيها بالتنافي بين جزأها في الصدق
والكذب معاً لقولنا هذا العدد اما زوج او فرد وما نفعه
الجمع ان حكم فيها بالتنافي بين جزئيهما في الصدق

في الموضع فمرعى بالشك فمضى وسكن
 السابرة بالكلية أي العلم بطلان ما كان
 المكلفات ما تضمن من الكثرة والاعتناء به
 ظاهر وأهم من جملة من الكثرة والاعتناء به
 والخطئة العامة لعدم الأخذ بالاعتناء به
 الموجودة بالاعتناء به أن كان يفتقر
 العمل للموضوع دائما ومصدق الكثرة
 بدو نهايته لا يقع لكن بافضل ما يمكن
 في مادة الضرورة الذاتية ببيان الضرورة
 فهو ظاهر وأعلم أن البرية في النسب
 اقتداء بصدقها في نفسها لا يصدق
 بعضها على البعض فلا سفي اعتبار النسب
 فيها إذا اعتبر النسب بحسب

میزان المنطق

غیر مصداق یا الکذب
 علی کسی اجتماع
 الکذب کو شایده انا
 و چون ان الحکم
 و چون یومئذین
 یوزان یوزان
 الاوه خیر او
 ای ایضاً
 السامع من الکلمات
 عیناً عیناً
 عیناً عیناً
 عیناً عیناً

[illegible]

ای رشتہ ای شہزادی سے جو یہاں سے
 افسوس تھا اس میں غم رشتہ سے
 وہاں کیوں نہیں ہو جاتا جو یہاں سے
 کہو نہ ہو کہ جو یہاں سے

وہاں سے نہ ہو کہ جو یہاں سے
 کہو نہ ہو کہ جو یہاں سے
 کہو نہ ہو کہ جو یہاں سے
 کہو نہ ہو کہ جو یہاں سے

[illegible]

على انسان
 جيران على الحيوان لان
 وليس النقيض معك
 المتأخرين عبارة عن
 جعل نقيض الجيران
 المنطوق من اصل
 القضية الجيران الاول
 جعل بين الجيران
 الاول من اصل
 القضية الجيران الثاني
 مع مخالفة الأصل
 في الكيفية
 بالاجاب والسلب
 وهو ان المنطوق
 في الصدق كالكيفية
 على عكس الكيفية
 على انسان لان
 لا شيء ما ليس حيوان
 بانسان
 لا يتناقض على الخاص
 على كل ان لا يكون
 بانسان
 لا يتناقض على الخاص
 على كل ان لا يكون
 بانسان
 لا يتناقض على الخاص
 على كل ان لا يكون
 بانسان

بالاجاب والسلب بحيث يقتضي لثاته ان يكون
 احدهما صادقة والاخرى كاذبة ولا يتحقق بهما القضيتين
 الا بالاتحاد النسبة الحكيمية بينهما فصل في العكس
 المستوي وهو عبارة عن جعل حد طرفي لقضية ممكن
 الاخر مع بقاء الصدق الكيفية فاما الكمية فلا يبقى
 في الموجبات لانها لا تنفك كلية لاحتمال كون المحمول
 اعم من الموضوع لقولنا كل انسان حيوان ولا تنفك كلية
 لكن بقولنا كل حيوان انسان واما السالبة فتعكس
 كلية لقولنا لا شيء من الانسان بحجر لانه يصدق لا شيء
 من الحجر بانسان كلية فصل في عكس النقيض هو
 عبارة عن المتقدمين عن تبديل كل من طرفي
 القضية بنقيض الاخر مع بقاء الصدق الكلية فاما
 يقال في كل انسان حيوان كل لا حيوان لا انسان
 المتأخرين عبارة عن جعل نقيض لثاني الجزء الاول

على انسان
 جيران على الحيوان لان
 وليس النقيض معك
 المتأخرين عبارة عن
 جعل نقيض الجيران
 المنطوق من اصل
 القضية الجيران الاول
 جعل بين الجيران
 الاول من اصل
 القضية الجيران الثاني
 مع مخالفة الأصل
 في الكيفية
 بالاجاب والسلب
 وهو ان المنطوق
 في الصدق كالكيفية
 على عكس الكيفية
 على انسان لان
 لا شيء ما ليس حيوان
 بانسان
 لا يتناقض على الخاص
 على كل ان لا يكون
 بانسان
 لا يتناقض على الخاص
 على كل ان لا يكون
 بانسان
 لا يتناقض على الخاص
 على كل ان لا يكون
 بانسان

المتأخرين عبارة عن جعل نقيض لثاني الجزء الاول

عين الاول لثان مع مخالفة الاصل في الكيف موافقة
في الصديق كما يقال في كل نسان حيوان لا شئ مما
ليس بحيوان با نسان الفرق بينهما يعرف في المصولات
فصل في القياس هو قول مؤلف من قضايا متى
سلمت لزم عنه لذاته قول اخر وهو استثنائي ان كان
عين النتيجة ونقيضها مذكورة فيه بالفعل كقولنا كلما
كانت الشمس طالعة فالنهار موجود لكنها طالعة فالنهار
موجود فالنتيجة وهي فالنهار موجود مذكورة بعينها
فيه لو قلت لكنه ليس بموجود ينتج انها ليست بطالعة
فنقيضها وهو انها طالعة مذكورة فيه واقتران ان لم يكن
كذلك كقولنا كل نسان حيوان كل حيوان حساس
فكل نسان حساس فليست النتيجة ولا نقيضها مذكورة
فيه بالفعل اذا عرفت هذا فنقول ان موضوع النتيجة في
الاقترا في سمي صغر محمولها الكبر القضية التي فيها الاصغر

من الاول في مقاييس
القياس في المقول الاول
القياس في المقول الثاني
القياس في المقول الثالث
القياس في المقول الرابع
القياس في المقول الخامس
القياس في المقول السادس
القياس في المقول السابع
القياس في المقول الثامن
القياس في المقول التاسع
القياس في المقول العاشر
القياس في المقول الحادي عشر
القياس في المقول الثاني عشر
القياس في المقول الثالث عشر
القياس في المقول الرابع عشر
القياس في المقول الخامس عشر
القياس في المقول السادس عشر
القياس في المقول السابع عشر
القياس في المقول الثامن عشر
القياس في المقول التاسع عشر
القياس في المقول العشرون

ميدان المنطق

من الاول في مقاييس
القياس في المقول الاول
القياس في المقول الثاني
القياس في المقول الثالث
القياس في المقول الرابع
القياس في المقول الخامس
القياس في المقول السادس
القياس في المقول السابع
القياس في المقول الثامن
القياس في المقول التاسع
القياس في المقول العاشر
القياس في المقول الحادي عشر
القياس في المقول الثاني عشر
القياس في المقول الثالث عشر
القياس في المقول الرابع عشر
القياس في المقول الخامس عشر
القياس في المقول السادس عشر
القياس في المقول السابع عشر
القياس في المقول الثامن عشر
القياس في المقول التاسع عشر
القياس في المقول العشرون

من الاول في مقاييس
القياس في المقول الاول
القياس في المقول الثاني
القياس في المقول الثالث
القياس في المقول الرابع
القياس في المقول الخامس
القياس في المقول السادس
القياس في المقول السابع
القياس في المقول الثامن
القياس في المقول التاسع
القياس في المقول العاشر
القياس في المقول الحادي عشر
القياس في المقول الثاني عشر
القياس في المقول الثالث عشر
القياس في المقول الرابع عشر
القياس في المقول الخامس عشر
القياس في المقول السادس عشر
القياس في المقول السابع عشر
القياس في المقول الثامن عشر
القياس في المقول التاسع عشر
القياس في المقول العشرون

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

الجزئيات وحكم على الكل وهو قليل الاستعمال لما قلنا
استدل بالكثرة الجزئيات حكم على الكل كقولنا بكل حيوان
يمر كفه الأسفل عند المضغ لأن الإنسان والبهائم و
السيباع كل ذلك وهو لا يفيد اليقين لاحتمال أن لا يكون
الكل بهذه الصفة كالتمساح **فصل** في التمثيل وهو أن
يستدل بجزئ على الجزئ الآخر لما شاركتهما في كلي وتزني
الحكم وليس في عرف الفقهاء قياساً كقولنا العالم مؤلف
فيكون حادثاً كالبيت **فصل** في البرهان وهو ما
لم يمتدح وهو الذي يكون الحد الأوسط فيه علة للنسبة في
الذهن الخارج كقولنا هذا متعفن الاطلاط وكل متعفن
الاطلاط عموم فهذا محمول واثق وهو الذي يكون الحد
الأوسط فيه علة للنسبة في الذهن فقط كقولنا هذا
عموم وكل محمول متعفن الاطلاط فهذا متعفن الاطلاط

تمت هذه الرسالة

[illegible]

میزان المخلوق

۱. چون از راهی
 ۲. خانقاها را استقر
 ۳. چون اهل کفر
 ۴. و در حق آن
 ۵. عباد
 ۶. و آنی بنی ایران
 ۷. و همین نام
 ۸. و در آن مقام
 ۹. غلظت فیض
 ۱۰. و السلام علی
 ۱۱. و این را در
 ۱۲. و این را در

[illegible]

افراد و اوا مكننت و لم يو جد او و جدا الو احد فقط صبر
امكان الغير و امتناعه او الكثير مع التناهي و عدمه
فصل ^{١٢} في الكليات ان تفارقا كلياً فستباينان و الا فان
^{استاذان ١٢} بقضاء قاكلياً من الجانبين فمتساويان و نقضاهما
^{دوام ١٢} لكذا و من جانب فقط فاعم و اخص مطلقاً و
نقضاهما بالانعكاس و الا فمتساويان وجه و بين نقضيهما
^{استاذان ١٢} متباين جزئياً كالميتباينين و قد يقال الجزئى للاخص
^{انما يفيد تفصيل متباينين متباينين جزئياً ١٢} هو اعم فصل الكليات خمس الاول الجنس وهو
المقول على الكثيرة المختلفة الحقائق في جوابها هو ان
الجواب عن الماهية وعن بعض المشاركات هو الجواب
^{و كذا لا يثبت في تلك الجنس ١٢} عنها وعن الكل فقريب كالحيوان و الا فبعيد كالجم
النامي و الثاني لتويع وهو المقول على الكثيرة المتفقة

۱- اطمینان نداشتن از هر دو طرف
 ۲- عدم اطمینان از اینکه هر دو طرف به یکدیگر
 ۳- عدم اطمینان از اینکه هر دو طرف به یکدیگر
 ۴- عدم اطمینان از اینکه هر دو طرف به یکدیگر

[illegible]

مقتد ب

و اینست که در این کتاب
 گویند و اگر بنا شد جواب این
 و از بعضی شریکای آن بلکه در بیان
 و از بعضی شریکای آن بلکه در بیان
 باید گویند و آن اجمال
 علی انکار است فی تکلم الحسن بن
 المایه الیه از وی است که
 لمرسلان ان الانسان فی عین
 الاوقات الشارکه فی العین
 البصیرة و غیره که فی
 بعد از این است که در
 علی انکار است فی تکلم الحسن بن
 فی التشریح و التفسیر که در
 است که علی انکار است

اول باسم و صلی و
اعلیٰ علیہما السلام
است این نوشته
در جواب او در خصوص
آن و غیر آن جنس
در حقیقت که معلوم است
که هم عرض گفته شود
سوال با جواب و با
پهنائی یافته در جواب
از او که

قالوا وانما قلناه
التمسوا فانك قلت قد ازلنا
والان انما قلناه لا نجبر
قلناه فليكن من قولنا
من قال بعد من سعى في شانه
انتم ام ابشر بهج وازقان
فليزنا ان قلنا بهج اي ائت
بانك فكل الحق بواي
الان حركه فليزنا كزج
از وازقان باقضا فليزنا
ابقل باي انسان بهج
التمسوا فانك قلت قد ازلنا
الان حركه فليزنا كزج
از وازقان باقضا فليزنا
ابقل باي انسان بهج

[illegible][illegible]

الخارج المقول عليها وعلى غيرها وكل منهما ان متنع انفكاله
عن الشيء فلا زعم بالنظر الى الماهية او الوجود بين يلزم
تصويرة من تصور الملزوم او من تصورهما الجزم باللزوم
وغير بين بخلافه والا فعرض مقاربي يدوم او يزول
بسرعة او بطء خاتمة مفهوم الكل يسمى كل ما منطقيا
ومعروضه طبعيا والجميع عقليا وكذا الانواع الخمسة
والحق ان وجود الطبع يعني جود اشخاصه فصل
مشروك الشيء ما يقال عليه فادة تصورة ويشترط ان
يكون مساويا واجلي فلا يصح بالاعم والاخص و
المساوي معرفة وجمالة والاخص تعريف بالفضل
القريب حد بالخاصة رسيم فان كان مع الجنس القريب
فتمام والامتناقص ولم يعتدوا بالعرض العام
قد جيز في الامتناقص ان يكون اعم كاللفظ وهو ما يقصده

[illegible]

فانہ ازنی باشد و ہم نیز مینوی ارازم
شکر تو خدایه می ست چرا که
عقل را داخل غیاب باشد در این
بخت و نیت شی باشد و آن
باخص قریب و دور باشد
این کتاب است

[illegible]

[illegible]

وقد يصحح بكيفية النسبة فوجهة والا فمطلقة وما
البيان حجة فان كان الحكم في ضرورة النسبة مادام
ذات الموضوع موجودا فضرورية مطلقة او مادام ^{بأن النسبة موجودة} ^{سقط}
فمشرطة عامة او في وقت معين فوقتية مطلقة او
غير معين فمنتشرة مطلقة او بداهة مادام الذات
فدائمة مطلقة او مادام الوصف اعرافية عامة او بفعليتها
فمطلقة عامة او بعدم ضرورة خلافها فممكنة عامة
فهذا بساط وقد يقيد العامتان ^(١) والقيتان ^(٢) المطلقتان
بالادوام الذاتي فيسمى لمشرطة الخاصة والعرفية
الخاصة والوقتية والمنتشرة وقد يقيد لمطلقة العامة
باللا ضرورة الذاتية ^(٣) فيسمى الوجودية باللا ضرورة وباللا
وليس بالرجحونة الادعاء وقد يقيد الممكنة العامة

۱
 ۲
 ۳
 ۴
 ۵
 ۶
 ۷
 ۸
 ۹
 ۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

چند

[illegible][illegible]

وغير ان حكم بطلان دال امرى مستكم
 بسبب ان حكم بطلان دال امرى مستكم
 واما في قوله لو ثبت بطلان دال امرى مستكم
 واما في قوله لو ثبت بطلان دال امرى مستكم
 واما في قوله لو ثبت بطلان دال امرى مستكم

بالضرورة الجانب الموافق ايضا ويسمى الممكنة الخاصة
 هذه مركبات لان اللادوام اشارة الى مطلقة عامة
 الاضروية الى ممكنة عامة مخالفة الكيفية موافقة الكمية
 لا اقيدها **فصل الشرطية متصلة** ان حكم فيها بثبوت
 نسبة على تقادير اخرى ونفسه لزومية ان كان في ذلك بعلاقة
 والا فتناقضية ومنفصلة ان حكم بتنافي النسبتين او لا
 تنافيهما صدقا وكن باوهى الحقيقة او صدقا فقط
 فمماقت الجسم او كان بافقط فمماقتة الخلو وكل منها عادية
 ان كان التتافي لثاني الجزأين والافاتفاقية ثم الحكم
 الشرطية ان كان على جميع تقادير المقدم فكلية او بعضها
 مطلقا جزئية او معينة **افشخصية** والافشخصة وطرفنا
 الشرطية في الاصل قضيتان حليتان او متدة اثان او

على بودر اطلاق نسبت
 كذا ان امره قد استلزم ان يكون
 قضيتان حليتان او متدة اثان او
 شرطية ان كان على جميع تقادير المقدم فكلية او بعضها
 مطلقا جزئية او معينة

اول ما تقدم ان كانت اشارة الى
 بطلان دال امرى مستكم
 واما في قوله لو ثبت بطلان دال امرى مستكم
 واما في قوله لو ثبت بطلان دال امرى مستكم
 واما في قوله لو ثبت بطلان دال امرى مستكم

فصل الشرطية متصلة
 ان حكم فيها بثبوت
 نسبة على تقادير اخرى
 ونفسه لزومية ان كان
 في ذلك بعلاقة

وغير ان حكم بطلان دال امرى مستكم
 بسبب ان حكم بطلان دال امرى مستكم
 واما في قوله لو ثبت بطلان دال امرى مستكم
 واما في قوله لو ثبت بطلان دال امرى مستكم
 واما في قوله لو ثبت بطلان دال امرى مستكم

فصل الشرطية متصلة
 ان حكم فيها بثبوت
 نسبة على تقادير اخرى
 ونفسه لزومية ان كان
 في ذلك بعلاقة

وغير ان حكم بطلان دال امرى مستكم
 بسبب ان حكم بطلان دال امرى مستكم
 واما في قوله لو ثبت بطلان دال امرى مستكم
 واما في قوله لو ثبت بطلان دال امرى مستكم
 واما في قوله لو ثبت بطلان دال امرى مستكم

[illegible]

[illegible]

سگودان
رضوی کامیابند
کبیر موجدین
خواجہ شمس الدین
شیرازی

[illegible]

تہذیب

[illegible]

۱۲ صغری باریک
 ۱۳ صغری باریک
 ۱۴ صغری باریک
 ۱۵ صغری باریک
 ۱۶ صغری باریک
 ۱۷ صغری باریک
 ۱۸ صغری باریک
 ۱۹ صغری باریک
 ۲۰ صغری باریک
 ۲۱ صغری باریک
 ۲۲ صغری باریک
 ۲۳ صغری باریک
 ۲۴ صغری باریک
 ۲۵ صغری باریک
 ۲۶ صغری باریک
 ۲۷ صغری باریک
 ۲۸ صغری باریک
 ۲۹ صغری باریک
 ۳۰ صغری باریک
 ۳۱ صغری باریک
 ۳۲ صغری باریک
 ۳۳ صغری باریک
 ۳۴ صغری باریک
 ۳۵ صغری باریک
 ۳۶ صغری باریک
 ۳۷ صغری باریک
 ۳۸ صغری باریک
 ۳۹ صغری باریک
 ۴۰ صغری باریک
 ۴۱ صغری باریک
 ۴۲ صغری باریک
 ۴۳ صغری باریک
 ۴۴ صغری باریک
 ۴۵ صغری باریک
 ۴۶ صغری باریک
 ۴۷ صغری باریک
 ۴۸ صغری باریک
 ۴۹ صغری باریک
 ۵۰ صغری باریک
 ۵۱ صغری باریک
 ۵۲ صغری باریک
 ۵۳ صغری باریک
 ۵۴ صغری باریک
 ۵۵ صغری باریک
 ۵۶ صغری باریک
 ۵۷ صغری باریک
 ۵۸ صغری باریک
 ۵۹ صغری باریک
 ۶۰ صغری باریک
 ۶۱ صغری باریک
 ۶۲ صغری باریک
 ۶۳ صغری باریک
 ۶۴ صغری باریک
 ۶۵ صغری باریک
 ۶۶ صغری باریک
 ۶۷ صغری باریک
 ۶۸ صغری باریک
 ۶۹ صغری باریک
 ۷۰ صغری باریک
 ۷۱ صغری باریک
 ۷۲ صغری باریک
 ۷۳ صغری باریک
 ۷۴ صغری باریک
 ۷۵ صغری باریک
 ۷۶ صغری باریک
 ۷۷ صغری باریک
 ۷۸ صغری باریک
 ۷۹ صغری باریک
 ۸۰ صغری باریک
 ۸۱ صغری باریک
 ۸۲ صغری باریک
 ۸۳ صغری باریک
 ۸۴ صغری باریک
 ۸۵ صغری باریک
 ۸۶ صغری باریک
 ۸۷ صغری باریک
 ۸۸ صغری باریک
 ۸۹ صغری باریک
 ۹۰ صغری باریک
 ۹۱ صغری باریک
 ۹۲ صغری باریک
 ۹۳ صغری باریک
 ۹۴ صغری باریک
 ۹۵ صغری باریک
 ۹۶ صغری باریک
 ۹۷ صغری باریک
 ۹۸ صغری باریک
 ۹۹ صغری باریک
 ۱۰۰ صغری باریک

صغیر آن اوسط باشد
موضوع آن در شکل اول و
کلیه بود و چنانچه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع

۹۳
صغیر آن اوسط باشد
موضوع آن در شکل اول و
کلیه بود و چنانچه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع

صغیر آن اوسط باشد
موضوع آن در شکل اول و
کلیه بود و چنانچه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع

صغیر آن اوسط باشد
موضوع آن در شکل اول و
کلیه بود و چنانچه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع

بعلی لمقدمین او بالرد الی لثانی بعکس الصغری والثالث
بعکس الکبری وضابطه شرائط الاربعة ان لا یلا ما من
عموم موضوعیة الاوسط مع ملاقاته للاصغر بالفعال وحمل
علی الاکبر و اما من عموم موضوعیة الاکبر مع الاختلاف
فی الکیف مع منافاة نسبت وصف الاوسط الی صفا الاکبر
لنسبة الی مثال اصغر فصل الشوطی لاقتزائی ما ان یتکبر
من متصلین منفصلین اوحملیه و متصلة و حملیه و
منفصلا یلوه تصلة و منفصلة و ینتقد فی الاشکال لاربعة
وفی تفصیلها طول فصل الاستثنائی یا تجر من المتصلة
وضع المقدم و رفع التالی و من الحقیقیة و وضع کل کما نفع الجمع
و رفع کما نفع الخلو او قد یختص باسم القیاس بل یختلف هو
ما یقصد به اثبات المطلوب بابطال نقیضه و حجة الی
استثنائی و اقترائی الاستقراء تصفیه الجزئیات لاثبات حکم
لغیر

صغیر آن اوسط باشد
موضوع آن در شکل اول و
کلیه بود و چنانچه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع

صغیر آن اوسط باشد
موضوع آن در شکل اول و
کلیه بود و چنانچه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع

تهدیب

صغیر آن اوسط باشد
موضوع آن در شکل اول و
کلیه بود و چنانچه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع

صغیر آن اوسط باشد
موضوع آن در شکل اول و
کلیه بود و چنانچه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع

صغیر آن اوسط باشد
موضوع آن در شکل اول و
کلیه بود و چنانچه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع

صغیر آن اوسط باشد
موضوع آن در شکل اول و
کلیه بود و چنانچه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع

صغیر آن اوسط باشد
موضوع آن در شکل اول و
کلیه بود و چنانچه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع

صغیر آن اوسط باشد
موضوع آن در شکل اول و
کلیه بود و چنانچه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع
در یک از دو مقدمه در شکل ثانی و ثالث و رابع از شکل اول و رابع

البرهان ای الطريق الى الوقوف على الحق والعمل به وهو بالمقاصد اشبه فقط

ب

م

ب

منطق منظوم

بسم الله الرحمن الرحيم

<p>سرایم زعزعه در جوباری چون با غارم که درخش بیا بصیت من نغمه سرائی و تمام عالم هستی ظلال نامهای او سپاسش گر کنم بخش مراد سیر انعامی فرو بردم بکام خوش دندان ستائیدن که باری بار بار بار بار می بینم بر ستاینم خواهی که در کامل سک برود و در دل شفاعت اندران میلان بستن کند دل را بر یاد در خلاص است عاصی دود و دلهای سویی اول بعد با آه و ناریا سوای دست جستن بر دین سرور انور ایام و انهای انبیا در سبزه رخشان بروصلوات بیغایات با اذن مسکین که زیشان آمد و پیدا بملت نصرت نصرت چو این شکیه در شکیه این فن را می باید بحال خود ز روی گردنم دودی برآورم تعلق در صوفی در شورش انگیزان دیده</p>	<p>ستایم در سپاس بن نیایش بر خدا نام برانم تو سن خامه بسوی شکر خلاقم ز تاثیرات اسمایش بود نظم و نسق هر سو بانگ دستمایه رخت حمد شکر افکندم و در گداز دست مقبولی باین جمله سر آمدن درودی می دهم عرض بران سرور دران بر خشان شفاعت خشن و در بار زبده دل جان را یکی سازد بگاه جان من جستن بنگامیکه دل کرده هر یک شود ناسی بشوید دست ز رستن به نیلهای اعمالش چو دست چرب گر بر سر کشد آن سید سرور که نام نامیش باشد محمد اندرین عالم که انیم خوشه چین باشد زرد گاه فیض پس از حمد و درود این بنده ناچیز می گوید ز دست حضرت توفیق باری شجر غایت چه مانع حال خود گویم چه قدر علم انکارم که انبای زمانه به هنر خویش می چید</p>	<p>ترانه ریغم از وی نغمه خیرم از ثنائی او که نعمتهای او در عالم هستی بود پیچ سگالم چون صفات پاک بر من طرح الهام که سویی دستگاه مع اسباب سفر نبیم پس از حمد و سپاس بار بار نعمت می چنیم که از جام حقیقت سیر گردانیده سر شالان زنده در سفارش اندران هنگام دم بتن بدو زدن با استشفاع زو و قلب بستن و در رب دل مست نه راه نزه کاریها نباید دست تجلیص از تحسین فعالیتش بسکب دودانش با شمیم فدا تابان بصیبت نام احمد مشتهر در عالم اکریم بر این میث و صحبتش با دو هم آباء اخلاص که این شبد بر خامه در منطق همی پوید اگر چه پادشاه از زبان حل میخورم چه پادشاهش آرام گداخت میدارم بسندهای تدریس آرد اجلاس میسازند</p>
--	---	--

بصیت

پراز جمل مرکب خورده بر جمل صفت نماند
 کسی هرگز نمی پرسد که او در خور بهر علم آید
 که طبع سویی ایجاب عبارت آمده مائل
 برای طالبان علم این ابیات می گویم
 نوشتم باران شر که چه شکم کرداد وارم
 نوشتم حاشیه بر شرح حمد الله و بر صدر
 یکی یک روز پر اخبار و هم آیات بجانی
 ز تعلیمی یکی در هند سه تلخیصی آوردم
 برین بی فرصتی و نامساعد طبع شد قاعد
 درین دوچار خطه خواستم تحریر در میزان
 بود این فن میزان بهر حفظ فکر از زبان
 طریق مستقیم کسب نامعلوم با سازد
 پس این هر دو اگر مفید حاصل شد برین
 موقوف شد ز ابواب تصور علم تحقیقی
 پس آن پنج اضرب ز کلی الفاظ و کلماتی
 پس این بحث دلال را بجملة سبب صورت
 اگر از روی وضعی باشد آنرا وضعیه خوانند
 جواز احوال بشرقی بریند معلوم میجویند
 چو شئوی از پس دیوار لفظ ویزی دانی
 طباق و هم تضمن قسم سوم التزامیه
 طباق آنرا بنامند و اگر بر جزوی باشد
 یعنی از ره حیوان ناطق در هر معنی
 بخوانی التزامش بچیز بنیانی از نابینا
 قسم مفرد و قسم مرکب قسمتی یا بد +

زنده از در مع دلائل گزان باد پیامند
 که بهر درس و تدیس علوم مدرسه شاید
 چو این حال حواش از زبان خویش گفتیم
 برین نظم قواعد بهر حفظ سهل می بودیم
 شرح پنج ایسا غنچه آمد از من سکین
 تحقیق ست بر شرح و قایم هم هدایه را
 و وقتی هم نوشتم در فخر الصریح و نوشتم بطبع
 ثانی ثالث از تحریر شرعی منبسط فخرم
 علاوه این همه شد التزام اختراع من

شروع و مقصود کتاب

لا غلو طات غلو طات تلخیصات از شیطان
 اگر علمت بود از عان بود همدین درین
 و اگر افکاری زید بود کسی درین میزان
 بکلیات خمسین این تصویر هم منوط آمد
 لهذا بحث الفاظ و تسمیات آن خوانی
 دلالیت نسبتی باشد میان لفظ و معنایش
 جمیع اهل میزان بیانی بجا ش آن مابند
 و اگر از عقل ضالض شد از عقلیه نامند
 که گویند بود آنجا همین عقلیه خوانی
 اگر باشند دلالیت بر تمام معنی وضعی
 که ذهن تو ضمن فهم کل آن جزوی باشد
 و اگر باشد از موضوع که برخارج لازم
 اگر در معنی داخل کنی آنکار است اعمی
 اگر خواهی ز بخش لفظ بخش معنی وضعی

سرین از سر خود هر زه نونی اثر می نمایند
 نگارم تا کی حال زمانه طول لا طائل
 برات عاشقان بر شایخ آه گفته می فتم
 چو پیش از زبان تازی آمد جمله اسفارم
 دو ویکر و زنی یک نفر من مبسوط فیض آگین
 دو و شرعی در نوشتم مختصر بهر متن کمالی
 رساله عقلیه هم بر سر امش آمد مملوع
 شمار جمله با جمله بود از شخصت هم زائد
 که از ابکار افکارم نتایج آمده در فن
 که نظم فارسی باشد سلیس و سهل و آسان
 بعلومات تصویری و تصدیقی بیرون از
 سوای آن همه تمام ابد کی تصور دانی
 بود شروط با سبق تصور علم تصدیقی
 که قاتر کسب معلومات از انجمله با بجا
 مگر آنها بلا لحاظ دلالیت محض بکار است
 که از روشن معنی میرسد از زبان بنیانش
 و اگر از اقتضای طبع باشد طبعیه گویند
 باقسام سه گانه حصص منفرموده آرا منند
 سه گونه می بود با حصص عقلی نوع و وضعیه
 چو از انسان سیدی بی مفهوم جمالی
 نقصان گوی آنرا بچو یک مفهوم حیوانی
 که فمش دینی موضوع له شد واجب دانی
 پس از بحث دلال لفظ و الی و وضعیه
 چو رای سهم پس آنرا مرکب میخوانی

و اگر تنها بود غفلت قصد نیست اجزایش
همه اجزای نیز چون حیوان طبع را بود این اه
پس این فرد و قسم آمد یکی جزئی و کلی
بدانش جزئی کامل که شخصیت همی دارد
چو انسان کان بود همچون زید و بنی خوش
چو از ماهیت افراد خارج شد بود عرضی
و اگر خارج نباشد از همان نامیده و ذراتی
یکی نوع بود و جنس هم فصل است این قسم
بپایخ از سوال ماهیت این قیل چه باشد
که جای خصوص اشترک این طبع می نماید
پس اگر جنس می نامند آن کلی بود صادق
چه جزوی شرکت ذاتی میان شان نمی شاید
بیاید در جواب ای تنی هوسن الذاتی
بعد از اذات کان جو طبعش بود قایل
گویندش برای این همه جنس قریب ترا
تمام مشترک در بعضی نه در دیگر استجاب
و اگر باشد ممیز فصل از تابا ماهیت
گو فصل بعید از جسم در انواع حیوانی
پس از عرضی بود و مخصوص یک ماهیت نوعی
که کلی عرضی محمول بر یک طبع می یابد
در آن عرضی بود شامل بحد از طبع و ماهیت
امور عامه بهر تمام اشیا ذوات و امکان
و در کلی عرضی صادق آید بر طبع چند
یکی لازم حال الانفکاک از ذات ماهیت

که معنی دارد و این است بخش و جز یعنی
مگر تحقیق این گفتار تعلیقات یوسیه
چو اصلا شرکت کلی می دارد و جزئی
اگر فرضش توان کرد صادق جزوی کمتر
بسیار نیمه ذاتی و واجب با همین پیش
چو ضاحک که شیرین است از حیوان روح
چو انسان چو حیوان است اتی بهر جزئی
تمام طبع هر فرد بنام نوع می باشد
سوال ماهیت از کل حقیقت هر چه طور آید
تمام طبع هر شخص بود یا شرکت صرفه
با هیات معدوده بطرز ماهو اللائی
و اگر باشد ممیز تمام مشترک ذاتی
که باشد معتبر در رخ جوهر نه بود عرضی
اگر آن جنس آید در جواب جمله نوعی
چو حیوان بهر سبب پیش از جنس مشترک
چو جسم نامی از بهر حال و پیش از جنس
که جنس قریب است آن بود فصل قریب
پس این سه گونه را در عرف اشیاء میگویند
نباشد جنس یا مخصوص و با جوهر جنسی
چو ضاحک خاصه انسان ماضی خاصه حیوان
مراد از عرضی است که در جمله تعیبت
بخوانند شن نام عرض عام از روی همیشه
طبع نوعی جنسی نیز آن بود پیوند
چو بالقوه نگارنده رونده لازم انسان

بخوانی مفردش چون همه ذرات عبد الله
که در یک و زبرگشته از تحقیقات ضریه
چو نام زید شخصی مشتمل بر بذات باشد
بخوانش کلی و محصور ماند از انجست
پس این کلی بود و مقسوم بر عرضی بذات
که بود ست این طبع زید و عمر و درونی
پس این مفهوم ذاتی هم به قسم صورت
پس آن کلی است کان متفق محمول می
چو انسان کان تمام طبع زید و عمر و می باشد
جواب کثرت محض همان رایی بود خفیه
چو حیوان چو اب الفرس و الفیل می آید
پس آن اتی است در منطق فصل ماهیت می
چو نامی در جواب با حکارای حیوان
بیاید آن تمام مشترک در جمله و فاش
و اگر باشد جواب برخی آن جنس بعید
بخوانش در جواب ماهی نور دل و فاش
چو از انباز در جنس بعید افتاد چون نامی
سوی این سه گونه جمله عرضیات میگویند
بمنطق خاصه گویند و متحدیش بدین پایه
چو با صر خاصه حیوان و کاتر خاصه انسان
چو سرنخ و زرد و ماشی بهر سبب اشترک انسان
کنم تعریف و متحدیش برای انیک تفهیمش
پس این هر دو مقسوم بود و قسم از شتمت
چو حیوان جنسان بهر حیوان است بالامکان

پس او بر ترکیب دلج خاص در حبشی
چون چنین بستن بستن شکستن رستن و خستن
معرفت قول شارح آن بود معلوم تصویر
پس آن دو قسم میباشد یکی باشد بنام حد
بجنس خاصه یا محض عنق خاصه و علم
چون در تحدید انسان آوری حیوان باطن را
ز نقصانش بحد ناقص آن را نام می یابید
چون از جنس قریب و خاصه لازم مولف شد
بحد تمام در بن قریب قید احرازی
چون جسم ضاحک دید بهر علم رسمی انسان
چون در تعریف انسان شی ذی ضحک میباشد
نصوص قائل و طرفین از روی تفریق
بود مطلق و ایقانی و جعلی و تقلیدی
قضیه جمله باشد که چنانچه نیست تصدیقی
چون خالدمی ستیز و یا عمر آمد شد ایمان را
همین راع کان گفتیم برای تو مثالش این
بود محکوم بتالی در اخبارات شرطیه
چون تقدیری بود حکمش درایش انفصالیه
بجوانندش بحکم وصل نام انفصالیه
چون جنح من بود اخل درین ریا خارج
مثال آن همان باشد که در بیات انستی
چون این شایست با از این از جنس اشتراک
بود جان علاقه یا بنفیش انفصالیه
بخصوصه بنامش و اگر افتاد کلیش

مگر این گونه لازم را بگویم لازم صنفی
چون بر سدرت که کلیات غمسه بیت گوازش

بیان معرفت

مرکب از خصوصیات اشیاء محض می باشد
در از جنس قریب نفس عریض تلفت باشد
فراهم کرده در وی از طبعش جمله از اجزا
چون جسم باطن آید در حصولی طبع انسانی
چون با حیوان ضاحکات انسانی معرفت شد
چون از جنس بعید و خاصه باشد بنامند
چون جسم ماضی آری بهر علم صورت حیوان

تصدیقاً تعریفاً قضیه اقسام آن

خبر گویند و بخو و قضیه نام در سینه آن
بکل اشتقاقی و مواطاتی و ترکیبی
ثبوتی چو بهر شی بود باقی آن از دی
بامر بیا بعمر خود نداری هیچ شک ملا
بود موضوع کان حکمست بفری حکم حلیه
بود محکوم به محمول در اخبار حلیه
اگر محکی است بر تقدیر است نسبت دیگر
و اگر حکم تناقی شد بخوانش انفصالیه
پس این سه گونه آید از آن یکی باشد حقیقیه
با مثال دیگر هم همچنان از خود تو انستی
سوم کان در مقدم تالیش منع مخلو آید
از وسیع بودن ان شد بنفیش اتفاقیه
پس را باشد بیان نسبت مخصوص آن باشد

دوم عرض غارتی کافی است توان رستن
که نوع و جنس و فصل و عرض علم خاصه باشد
که از فهمش بحد مرکب بگذرد و مجهول تحلیلی
دوم رسم آن مرکب میبود از عرضی لازم
بحد تمام نامند آن مضمون ذات می باشد
که از جنس بعید و فصل اقریب تیلد می آید
بنوعی و حرکت از حصولش مانند و شریانی
بنامندش نام رسم تمام آنرا که شد حاکی
برسم ناقص از نقصان تمام این نام خوانند
از عنایات محضه به رسم ناقص نیز می آید
مرکب دروغ در است عظام اگر توان گفت
کمی نامند بقصد نقیض اگر نیز در واد است
قضیه گاه تحلیلی است که در همین دو گانه شکلی
برین تقدیر حلیه بود از روی حمل ثبی
نباشد در چنین حکم آن بود شرطیه نیز
مقدم آنکه بروی کرده آید حکم شرطیه
پس این شرطیه بر دو گونه آید القیه
چون در خواهی زدوم از بعضی خواسته است
چون خالدمی بود و بود یا معدوم بود
بصدق کذب می باشد منافات حلیه
دوم کان در تناقی مانع انجم است اجزا
چون این نادان بود یا باب مجر و فخر کان
قضیه گر بود مضمون با تقدیر بر پیش
اگر اجمال آن باشد بنام جمله خوانند

پس آن خصوصاً انحصار کل کلیه میاید
تا امتثال آن درین اختلاف دو قضیه
واردانی دروغش را راستی شاید
اگر هر دو بود محکوم شرط سبب اختلاف کم
نقیض موجب جزئی باشد سالبه کلی
چون مستوی است کنی تبدیل طرفینش
بعکس هر دو قسم موجب جزئی می آید
چه کاذب میشود چون گوئی انسان است چیزی
برای سالبه جزئی عکس نیست در میزان
قیاس آن ملتزم از چند اخبار و حمل آید
نباشد مثل بر عین مطلوب نقیض آن
که باشد اندر شمعین نتیجه یا نقیض آن
که موضوع نتیجه باشد و محمول آن اکبر
بعد از وسط آن امر مکرر می بود نامی
که در تصحیح افکار است این اشکال میبونه
مثال گفتیم در وسط انتاجش بود آنرا
چون ضاحک بود انسان نه انسان بود حیوان
چون بعضی ضاحک است انسان نشد
چون محمول است در صغری هم محمول در کبری
هم آنرا از ضرب شازده پنج چهار آید
چون بعضی از جمیع حیوان است پنج آتش نشد حیوان
بیانی شکل ثالث چون بیانی حد وسط را
دوم کلیت صغری و اول کلیت کبری
که هر انسان بود حیوان هر انسان بود ناطق

بیان تناقض

که در اینجا سلب صدق کذب آمد بدین
بود مشروط در وقتی حدت نسبت آن بود
چون هر انسان بود اکرم نه برخی آن بود اکرم
چون هر انسان بود اکبر نه بعضی آن بود اکبر

بیان عکس مستوی

چون برخی از خزان خسیت بعضی سرخ خراب
بعکس سالبه کلیه مثلش دان بکیف کم

بیان قیاس

که چون باور کنی آنرا از آنها جمله زاید
چون هر کاتب بود انسان هر انسان بود حیوان
چون که خیزی تخیرم لکن اکنون خاستی اینجا
پس اولی را که اصغر در وی زیاده شد صغری
که از نقش و عقلمت مطلوب خود نشانی
بیانی شکل اول سهل الاستیج و هم اعلی
یکی اینجا صغری دیگری کلیت کبری
چون ضاحک است انسان نشد ناطق
نتایج بعد حذف وسط آید طایفه ای کامل
برایش هم در شرط آمد یکی کلیت کبری
که انتاجش بصورت همان چهار ضرب پنج
چون پنج آتش نشد حیوان هر ضاحک بود حیوان
که موضوع است در صغری هم موضوع کبری
ضرر و سهو نتیجه در وی ششون آمد بدین دو
چونانی مثل آن هر نیاری میشود ناطق

بقصر حکم بر بعضش بنام جزئی می آید
یکی را راست گردانی دروغت دیگری آید
نه گفته گفته این تمثیل ما را در مثالش گو
نقیض موجب کلیه باشد سالبه جزئی
نه چیزی زان بود اصغر بود بعضی آن اصغر
بشرط وفق کیفیت صدق کنی چنین جزیش
چون هر انسان بود حیوان از حیوان بود انسان
چه پنج از رنگ م نیست سنگ از آدم
چه گوئی اگر گویم نیست برخی از شاه انسان
پس آن دو قسم شد اول نام اقترانی دان
با شتانی آید تمثیه قسم دوم ای جان
بقسم اقترانی سه حدود آید یکی اصغر
دوم را کان بود حاوی اکبر نام شد کبری
بدرج حد وسط چار شد اشکال این گونه
چه محمول است صغری موضوع است کبری
بمانده از ضرب شازده پنج چهار اینجا
چون بعضی ضاحک است انسان نشد انسان بود ناطق
بیانی شکل ثانی بیانی اینجا حد وسط را
دوم اختلاف هر دو در اینجا سلب اصلا
چون هر ضاحک است انسان هیچ ای نشد انسان
چون بعضی از خرد شد انسان هر ضاحک بود انسان
دو شرط آنرا بود قطعاً یکی اینجا صغری
از آن جمله برای غریب از ضرب مثالی گو
بیاری شکل سابع چون بیانی حد وسط

که موضوع است و معنوی و محمول است و کبری
اگر عوایدی که ثانی را مساوی اول بگردانند
بر اربع عکس صغری ساخته هم عکس کبری کن
باستثنای آمد و خبر زان جمله شرطیه
اگر شرطیه باشد اقصایه لزومیه است
که عین تالیس آید برست و نتیجه آن
طی سترام انسان به حیوان نیک صورت است
چون گوئی لیکن آن حیوان نباشد پس انسان
پس را باشد از قسام و از انوش حقیقه
پس آن طاقت لیکن نه طاق آن چیز حق است
چون این است یا پیل است لیکن پشته پیدا
چون این سبز یا زرد باشد لیکن این زرد است
قیاس از روی بیانی به پنج اقسام می آید
ازین جمله بود بران اشد و عده وار شد
و اگر لحظه و نوعش نیست آن تحلیل انگاری
نباشد محتمل اگر طرث ثانی جز صورت است
که از روی فساد فکر و تدبیرت سبب شد
بگزاران به تشکیک مشکک هم نمی باشد
بطور حصر استقرادین شمس گونه می باید
و هم باشد شاه حسن دوران شد و صلح لیقان
چون محمود به استقرار غصه خوب محمود است
چون گوئی ماه گیر و تاب و خوش از تاجیه باهر
که سازش در میان آن حال است از یوم
ششم از راه طریقت شهرت در میان

چون انسان بود حیوان و هر ملحق بود انسان
بسازی عکس کبری تالیس در وی با سانس
به دیگر طور کن ترتیب را معکوس و بعد آن

بیان انتاج استثنائی

چون که انسان بود این شی بودی ریب شکلیان
چون استثنائی در وی نقیض تامه آن را
همین دو صورت تا جانش آمد و رفت میزان
کن استثنائی بر یک جزو آن نهی نقیض را
اگر جفت است یا طاقت سلب هر دو صورت است
نباشد پس لیکن پس شمس نیست از اسپان

معنای محسوس

مربک از یقینات و قطعیات می باشد
چون در و جانش باشد ساوی فهم آن مشکک
پس آن یقینات یقینان و هم جمل مرکب است
و اگر باشد مطابق لیکن از جهت توان فتن
شایع از یقین بر وی زبان منطق انرا شد
از ان جمله به یقین اولی که محسوس تحلیلیش
چون آتش سوز و گشتی ز گرمی خشکیش عطشان
چهارم حدسیات آید چون حدس صاحب است
که از اشکال گوناگون هر روز بود و طایر
چون در ایا د شاهی بود و اسکنده شده سلطان
که وسط پنج آنها باشد غائب از اذان

شروط و بهم ضرورتش را و استقامت طول دان
چون گردانی بوم را سوی اول عکس صغری
باکن عکس نتیجه عکس را اصل نتیجه دان
نخست آید پس استثنائی طرفی زان جمله
کن استثنایه مقدم را بعین آن جمله
اگر آن چیز انسان است پس لا یرب حیوان است
نقیضی از مقدم و نتیجه می شود و ابعثا
و اگر شرطیه باشد انفعالیه عن او
چون جفت یا طاقت لیکن نیست جفت
نتیجه ای استثنای سازی بین هر یک را
و اگر منع اقله آید کن استثنایه یقین آن
پس این تا سبز باشد چنین باید باقی دست
پس آن بان بدل و شرط و ثبوت هم غلط باید
چون نسبت و خبر معجز باشد و هم پنداری
چون بتی نسبتش را حج بنام طن نسبت خوان
نباشد که بطریق واقع آن جمل مرکب شد
بنام خاص تقلیدان عقیده اتوان گفتن
به بیات از قسم یقین شمس گونه می آید
یقینش تا بدور قطع فهم او است تکمیلش
سوم باشد بهر باب نافر تکرار مشهور است
که از راه مبادی شد مطالب و فقه ظاهری
بود و جسم تعنایای تو اتر از گرد و جسم
چون رستم از طمان بوده و نا و شاه در ایران
چون گوئی چار جفت است از تقسیم و رد و

مختصر الميزان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حامدا لله تعالى مصليا ومسلما على حبيب محمد وآله وصحبه أجمعين
 وهذا المختصر في الميزان لا بد منه لطالب العلم للايقان ومن
 لم ينتفع من القليل لم يستشع للعليل العلم أما تصورا وتصديقا
 وكل واحد منهما أما يدري ونظري والدلالة كون الشيء بحالة يلزم
 من العلم به العلم بشئ آخر وهي ما غير لفظية أو لفظية وهي أن كانت
 بحسب جعل الجاعل فوضعية وإن كانت بحسب اقتضاء الطبع فطبعية
 وإلا فمقتضية والوضعية إن كانت على تمام معنى الموضوع له فمطابقة
 إن كانت على جزئه فضمن وعلى لازمه الذهني فالترتيب والدال
 بالمطابقة إن يراد بجزء منه دلالة على جزء معناه فمركب الألفف
 وهو أن امتنع اسناده فحرف وإدابة والأفان دل على زمان من
 الأزمنة الثلاثة فكلمة وفعل والأفاسم وهو أن اتحاد اللفظ والمعنى
 وتصوره يمنع الشراكة فعلم وجزئي والأفكلي والكلان استوت أفراد
 الذهنية والخارجية فتواطوا وأفشك وإن تكثر المبانيعة وإن اتحاد
 اللفظ وتكثر المعنى فإن وضع للكل على السوية فمشتك وإن لم يوضع له
 على السوية بل وضع لمعنى واحد فمقتضى إلى غيره فإن اشتهر استعماله

هذا المختصر في الميزان لا بد منه لطالب العلم للايقان ومن لم ينتفع من القليل لم يستشع للعليل العلم أما تصورا وتصديقا وكل واحد منهما أما يدري ونظري والدلالة كون الشيء بحالة يلزم من العلم به العلم بشئ آخر وهي ما غير لفظية أو لفظية وهي أن كانت بحسب جعل الجاعل فوضعية وإن كانت بحسب اقتضاء الطبع فطبعية وإلا فمقتضية والوضعية إن كانت على تمام معنى الموضوع له فمطابقة إن كانت على جزئه فضمن وعلى لازمه الذهني فالترتيب والدال بالمطابقة إن يراد بجزء منه دلالة على جزء معناه فمركب الألفف وهو أن امتنع اسناده فحرف وإدابة والأفان دل على زمان من الأزمنة الثلاثة فكلمة وفعل والأفاسم وهو أن اتحاد اللفظ والمعنى وتصوره يمنع الشراكة فعلم وجزئي والأفكلي والكلان استوت أفراد الذهنية والخارجية فتواطوا وأفشك وإن تكثر المبانيعة وإن اتحاد اللفظ وتكثر المعنى فإن وضع للكل على السوية فمشتك وإن لم يوضع له على السوية بل وضع لمعنى واحد فمقتضى إلى غيره فإن اشتهر استعماله

من حج آ الضرب الثاني لصغري سالبة كلية والكبرى موجبة كلية نحو
 الاشئ من ج ب وكل آ ب فلا شئ من حج آ الضرب الثالث الصغرى موجبة
 جزئية والكبرى سالبة كلية كقولنا بعض ج ب ولا شئ من آ ب فبعض
 ج ليس آ الضرب الرابع الصغرى سالبة جزئية والكبرى موجبة كلية
 نحو بعض ج ليس ب وكل آ ب فبعض ج ليس آ الشكل الثالث شرط
 اجتماع الصغرى كلية لعدم المقدماتين الضرب الاول الصغرى موجبة
 كلية والكبرى موجبة كلية نحو كل ج ب وكل ج ب فبعض ب آ الضرب
 الثاني الصغرى موجبة كلية والكبرى سالبة كلية نحو كل ج ب ولا شئ من
 ج ب فبعض ب ليس آ الضرب الثالث الصغرى موجبة كلية والكبرى
 موجبة جزئية نحو كل ج ب وبعض ج ب فبعض ب آ الضرب الرابع
 الصغرى موجبة جزئية والكبرى موجبة كلية كقولنا بعض ج ب
 وكل ج ب فبعض ب آ الضرب الخامس الصغرى موجبة جزئية والكبرى
 سالبة كلية نحو بعض ج ب ولا شئ من ج ب فبعض ب ليس آ الضرب
 السادس الصغرى موجبة كلية والكبرى سالبة جزئية كقولنا كل ج ب
 وبعض ج ب ليس ب فبعض ب ليس آ الشكل الرابع شرط عدم
 اجتماع الكليتين فيه الا اذا كانت الصغرى موجبة جزئية فلا بد حينئذ
 ان يكون كبرى سالبة كلية الضرب الاول الصغرى موجبة كلية
 والكبرى موجبة كلية نحو كل ج ب وكل آ ب فبعض ج آ الضرب

[illegible]

أو التصو الذي لا يحكم التصديق هو الذي
 يصدق الحكم والتصو الذي يحكم بالصدق الأشياء الحكم هو
 إيقاع النسبة وانزعاعها أو اسناد أمر إلى آخر إيجاباً أو سلباً
 هو الذي لا يتوقف حصوله على نظر وكسب الفكر العلم الكسبي هو
 ما يتوقف حصوله على نظر وفكر الفكر هو ترتيب أمور معلومة
 للتأدي إلى مجهول والانتقال من الأمور الحاضرة في الذهن
 إلى أمور غير حاضرة فيه وحركة النفس في المعقولات مبتدئة
 من المطلوب متعرجة المعاني الحاضرة عندها طالبة جالبة
 إلى ان المؤدية إلى ان يعيدها وترتيبها إلى المطلوب **الذهني**
 قوة مهياة لاكتساب الحدوث وإثارة الترتيب هو جعل
 الأشياء الكثيرة بحيث يطلق عليها اسم الواحد يكون بعضها
 نسبة إلى بعض بالتقدم والتأخر في المرتبة العقلية **التأليف**
 جعل الأشياء بحيث يطلق عليها اسم الواحد من غير
 اعتبار نسبة التقدم والتأخر في مفهومه **الحديث** هو

تعريف الاشياء

[illegible]

المركب هو الذي يقصد بجزئته دلالة على جزء معناه
 الدلالة الوضعية هي كون اللفظ بحيث متى اطلق
 فهم معناه الوضع جعل اللفظ بازاء المعنى ولا المعنى
 فهو ما يفهم من هيئة اللفظ اى حركاته وترتيب حروفه
 المركب لتام هو الذي يصح السكوت عليه لجزئته
 هو الذي يمنع نفس تصور مفهومه عن وقوع الشراكة
 الانشاء هو انجاب ما لم يكن الا ما وضع لطلب
 الفعل على طريق الاستعلاء انتهى ما وضع لترك الفعل
 الاستفهام ما وضع لطلب ما مية القضية قول يصح
 ان يقال لقائله انه صادق وكاذب لجملة هي التي
 انحلت بطرفها مفردين الشرطية هي التي انحلت
 بطرفها الى حملتين الانحلال حذف الاداة للدلالة
 على رتباط احدهما بالآخر المتصلة هي التي يحكم
 فيها بصدق قضية او لا صدقها على تقدير اخرى

تعريف الاشياء

قوله المركب هو الذي يقصد بجزئته دلالة على جزء معناه
 قوله الوضعية هي كون اللفظ بحيث متى اطلق
 قوله المركب لتام هو الذي يصح السكوت عليه لجزئته
 قوله هو الذي يمنع نفس تصور مفهومه عن وقوع الشراكة
 قوله الانشاء هو انجاب ما لم يكن الا ما وضع لطلب
 قوله الفعل على طريق الاستعلاء انتهى ما وضع لترك الفعل
 قوله الاستفهام ما وضع لطلب ما مية القضية قول يصح
 قوله ان يقال لقائله انه صادق وكاذب لجملة هي التي
 قوله انحلت بطرفها مفردين الشرطية هي التي انحلت
 قوله بطرفها الى حملتين الانحلال حذف الاداة للدلالة
 قوله على رتباط احدهما بالآخر المتصلة هي التي يحكم
 قوله فيها بصدق قضية او لا صدقها على تقدير اخرى

میں انسان
میں بھی ان میں
انسان سے دین
رشتہ مروت و نیب
ظلمت سے وصال
عس تقیض طابق
منہب اول ابن
است کہ ان انسان
چراغ لائے
میں جو ان انسان
۵۷ قولہ اقبال !
الذبا چوانستہ کہ
تسلیم

استیغاث استغاثی
کودان دین یقویا
نیلش بنجم مذکور باشد
باشند ان کان ملا
بما فو یخز و کسسه
یس میجر نو یس
عجم دوم استغاثی
زان علیج باشند
لی جم کوکند ولی
کوکت عادت فایم
عادت مستقیم
باشد فایم
تس طالع

[illegible]

اصغر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اعلم ان كل ما يحصل في الذهن ان كان مجردا عن الحكم يسمونه تصورا كالإنسان مثلا وان كان مع الحكم يسمونه تصديقا والحكم نسبة امر على وجه الابقاع ويسمونه ايجابا نحو الانسان كاتبا وعلى وجه الانتزاع ويسمونه سلبا نحو الانسان ليس بكاتب وكل من التصور والتصديقان حصل بلا فكر يسمونه ضروريا وبديهيًا كالتصور الحرارة والتصديق بان النار حارة وان حصل بالفكر يسمونه نظريا وكسبيا كالتصور الروح والتصديق بان العالم حادث والفكران يتصرف في المعلومات بترتيب البغض مع البعض على وجه يوصل الى علم المجهول كل ما ينظرفيه ويؤدي الى تصور الاخر يسمونه معروفا وقولا شارحا كما تعلم معنى الحيوان الذي هو جوهر حسي تام حاس متحرك ومعنى طوط هو مدرك العقول متفرقا فجمعها وتقول حيوان ناطق فيحصل تصورا لانسان كل ما ينظرفيه يؤدي الى التصديق يسمونه دليلا وحجة كما تقول لعالم متغير وكل متغير حادث فيحصل لعالم حادث **فصل في مباحث المفردات** كل ما يتصور ان منعه عن الشركة بين كثيرين يسمونه جزئيا حقيقيا كذات زيد وان لم يمنع يسمونه كليا كالمفهوم الانسان يسمون هؤلاء الكثيرين افراد او جزئيات اضافية له كزيد وعمر وبكر وغيره واذا استتبت الكلي الى افراد فاما ان يكون عين حقيقة الافراد ويسمونه نوعا كالانسان او يكون جزء حقيقة الافراد نكاحا تاما المشتركين حقيقة هذه الافراد يسمون الماهية الاخرى كالحيوان فانه تام المشتركين

الانسان والحيوانات الاخرى يسمونه جنسا وان لم يكن كذلك يسمونه فصلا سواء لم يكن مشتركاً
كالناطق ويسمونه فصلا قريبا او يكون مشتركاً ولكن لا يكون تمام المشترك كالحساس ويسمونه
فصلا بعيدا او يكون خارجا عن حقيقة الافراد فان اخص بماهية واحدة يسمونه خاصة
كالضاحك وان لم يختص يسمونه عرضا عاما كالماشي الجنس ان كان تمام المشترك بالنسبة
الى جميع المشاركات يسمونه جنسا قريبا كالحيون وان كان تمام المشترك بالنسبة الى
بعض المشاركات فقط يسمونه جنسا بعيدا كالجوهر فانه مشترك بين الانسان و
الحيوانات والنباتات والجمادات والمجردات وليس تمام المشترك الا بالنسبة الى
المجردات ومراتبها بعد تختلف واذا جمعت الجنس القريب مع الفصل القريب يسمونه
حدا تاما كالحيون الناطق للانسان وان جمعت الجنس البعيد مع الفصل القريب يسمونه
حدا ناقصا كالجسم الناطق للانسان واذا جمعت الجنس القريب مع الخاصة يسمونه
رسما تاما كالحيون الضاحك للانسان واذا جمعت الجنس البعيد مع الخاصة يسمونه
رسما ناقصا كالجسم الضاحك للانسان وكذلك ان جمعت العرض لعام مع الخاصة
يسمونه رسما ناقصا كالموجود الضاحك للانسان **اعلم انهم** يستعملون الجنس
والفصل الحد كثيرا في الحقائق الموجودة في الخارج ويستعملونها في المفاهيم الاعتبارية
ايضا كاصطلاحات النحاة مثل الكلمة والاسم والفعل والحرف والمعرب والمبني و
عند اهل العربية يكون الحد بمعنى المعروف ويحتل الاقسام الاربعة فيه فصل
في مباحث الدليل يسمون ما بالتصديق قضية والقضية على ثلاثة

اقسام احدها حلية وهي تتركب من مقدرين مثال الانسان كاتب يسمونها موجبة
والانسان ليس بكاتب ويسمونها سالبة ويسمون المعكوم عليه في الجملة موضوعا
والمعكوم به محمولا الثاني شرطية متصلة وهي تتركب من قضيتين حكم بينهما
بالاتصال نحو كلما كانت الشمس طالعت كان النهار موجودا ويسمونها موجبة
او حكم بسلب الاتصال نحو ليس البتة اذا كانت الشمس طالعت كان الليل موجودا
ويسمونها سالبة الثالث شرطية منفصلة وهي تتركب من قضيتين حكم بينهما
بالانفصال وبسلب الانفصال والمنفصلة على ثلاثة اقسام اولها التي
حكم فيها بالانفصال في لصدق والكذب كليهما نحو هذا العدد اماري
واما فرد ويسمونها موجبة حقيقية وحكم بسلب نحو ليس البتة هذا العدد
امازوج وامانقسم متساويين ويسمونها السالبة الحقيقية الثاني مانعة
الجمع التي حكم فيها بالانفصال في لصدق فقط وبسلب نحو هذا الشئ اياشجر
واما حجر وليس لبتة هذا الشئ اياشجر ايا حجر الثالث مانعة التناول التي حكم
فيها بالانفصال في الكذب فقط وبسلب نحو هذا الشئ ايا حجر ايا شجر وليس
البتة هذا الشئ ايا حجر ايا شجر والليل اذا تتركب من الحليتين المصروفة يسمونها
قياسا اقترانيا وفيه تنقل اربعة اشكال وبيان هذا المعنى ان نسبة المحمول الى
الموضوع في القضية الحلية اذا كانت مجهولة يحتاج الى متوسط تكون نسبتها الى كل
من الموضوع والمحمول للقضية المطاوعة لتعلم بواسطة ما بين النسبتين نسبة المحمول

الى الموضوع التي هي مطلوبة مثلا نسبة ج الذي هو محمول الى ب الذي هو موضوع
 اذا كانت محمولة يكون متوسطا فهنا ثلثة اشياء اول موضوع القضية
 المطلوبة الثاني محمول القضية المطلوبة الثالث المتوسط فان كان المتوسط
 محمولا لموضوع المطلوب يسمونه شكلا او لا نحو كل ب آ وكل آ ج فكل ب ج وان كان
 عكس يسمونه شكلا رابعا وهو بعيد عن الطبع نحو كل آ ب وكل ب ج آ فبعض ب
 ج وان كان المتوسط محمولا لكليهما يسمونه شكلا ثانيا نحو كل ب آ ولا شيء
 من ج آ فلا شيء من ب ج وان كان موضوعا لكليهما يسمونه شكلا ثالثا نحو كل
 آ ب وكل آ ج فبعض ب ج والدليل ان تركيب من المتصلة والمنفصلة يسمونه
 قياسا استثنائيا مثال متصلة كلما كان هذا الشيء انسانا كان حيوانا
 لكنه انسان فهو حيوان لكنه ليس بحيوان فليس بانسان مثال المنفصلة
 هذا العدد اما زوج واما فرد لكنه زوج فليس بفرد لكنه فرد فليس بزوج
 لكنه ليس بزوج فهو فرد لكنه ليس بفرد فهو زوج

تمام شد كتاب الكبر در معاني واصغري بالفاظ
 تصنيف جناب مولانا مولوى ابوالمكرم محمد اكرم
 انعم الله بنعمائه الا تم لكهنوى فرنگى على

الجوهرة المضية في شرح الله البهية للشيخ عبد الحق الدهلوي

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله عز وجل والصلوة على خير خلقه من نطق بما قل ودل على ينطق قتل
على المعاني لكثرة دل لان الاطباء عمل الطالب غاية الامحازم على المطلب
وهذا هو معنى لفصاحة والتوسط في الامور كلها خير وترك التصريح باسمه صلى الله
عليه وسلم تعظيما لدلالة اللفظ على ما اى معنى وضع ذلك اللفظ بازانة تسمى
مطابقة ما خذوة من قولهم طابق النعل بالنعل اذا توافقا وانما سميت بما لان
اللفظ يدل على تمام المعنى لموضوع له فكأنهما توافقا ودلالة اللفظ على اى معنى
لا ينفك اى لا ينفصل في لك المعنى عنه اى من في لك اللفظ تعقلا دأخلا في ما وضع
له حال عن فاعل ينفك انا قيد بالتعقل ليشمل الالتزام فان الملازمة الخارجية
ليست بشرط فيه وعدم الانفكاك هو الملازمة تضمن لان اللفظ يدل على يتضمن
المعنى لموضوع له هذا اللفظ او خارجا منه اى مما وضع بازانة التزام كدلالة الانسان
على الحيوان الناطق واحدهما فقط او على صفة العلم والكتابة واللفظ الدال
قصد بجزئه الدلالة على جزء معناه فمركب كراعى الحجارة والاى وان لم يكن
كذلك فمفرد كالانسان فاما ان يكون اللفظ المفرد كثيرا والمعنى واحدا
كليت واسد وغضنفر وضرب غام او بالعكس اى اللفظ المفرد واحدا والمعنى
كثيرا او كلاهما كثيرا ومثاله كثيرا وكلاهما واحدا كالانسان واقراده فاذى

ترادف الثاني وضع لكل بعين على السوية فاشتراك وسمي ذلك اللفظ مشتركا
 كالعين أو لا عليها أي على السوية فقل كالصلوة فإنه وضع أولا ليدعاء ثم اشتهر
 في أركان المخصوصة أعني نماز وينسب إلى الناقل أي أن كان شارعا فشرعي
 وإن كان عرفا فنقول عرفي وغير ذلك ويشترط المناسبة فيه وما نفصل
 بلامناسبة يسمى مرتجلا كالأعلاء أو لو اختلف على قوله لكل أي وضع معنى
 واحد ثم استعمل في المعنى كخر حقيقة في الأول وهما في الثاني كالأسد للحيوان
 المفترس والرجل الشجاع والثالث أي ما كان اللفظ والمعنى كلاهما كثيرا
 تباين بالمعنى اللغوي لا ما يصطح في النسب والرابع أي ما كان كلاهما واحدا
 أن كان المعنى شخصا معينا منع تصور مفهومه عن وقوع الشراكة فيه فجزئي
 منسوب إلى الجزء وهو الكلي كزيد إلا أي أن لم يكن المعنى شخصا بل لا يتنوع وقوع
 الشراكة فيه إذ اتصورت فكل منسوب إلى لكل وهو الجزئي متواط اسم فاعل من
 التواطؤ وهو هموز اللام بمعنى التوافق أن تساوت الأفراد فيه كالإنسان
 فإنه يصدق على زيد وعمر وبكر على السوية بلا تفاوت ومشكك من
 تشكيك هو على نوع بالاولية وكلا ولوتي وغير ذلك أن لم تساوتا لوجود
 فإنه في الواجب تعالى أقدم وأتم منه في الممكن وإيضاح هذا التقسيم ثلث
 اللفظ المفرد أن لم يستقل معناه فاداة عند المنطقيين وحرف عند النحاة نحو
 والي إلا أي وإن لم يكن كذلك بل كان مستقلا بالمفهومية فمع دلالة

على الزمان أي أن كان من لازمة الثالثة كلمة عند المنطقيين فعل عند النحاة فهو ضربان
 وبدن أي بدن الزمان اسم كزيد وقليل ناصرو المركبان صح السكوت عليه تمام ما خبر
 أن كان محتملا للصدق الكذب مع قطع النظر عن خصوصيات المواد غوزيد قائم ^{عطف على المفرد} ولشأن
 أن لم يكن كذلك مثل ضرب لا تضرنا نقصان لم يصح سكوت المخاطب عليه بل كان
 منتظرا وتقييد أن كان أحد جزئيه قيدا للآخر غوزيد غلام زيد رجل فاصل غير تقييد
 أن لم يكن كذلك نحو بعلبك وخمسة عشر الكل أن كان ذاتا أي تمام ماهية جزئية فروع
 كالإنسان فإنه تمام حقيقة زيد عمرو وبكر وغيرهم وأدخلا في الحقيقة دخول الجزء في
 الكل تمام المشتركة بينه وبين غيره من مشاركاته في ذلك الكل فجنس كالحيوان فإنه
 ليس تمام الحقيقة للإنسان بل جزؤها المشتركة بين حقيقة الغنم والبقر والفرس وغيرهم
 والآي وأن لم يكن تمام المشتركة بل يكون مخصوصا لحقيقة واحدة ففصل بمعنى الفصل
 كالناطق بالنسبة إلى الإنسان أو كان خارجا عن الحقيقة مختصا بها فخاصة مثل لفظ
 والكاتب والآي وأن لم يكن مختصا فعرض كالمشي المعروف بالكثير ما يعرف المشي بيزه
 عن مشاركاته أن كان بالأجزاء فقط كالجنس الفصل فحد وهو في اللغة المنع بانه يمنع
 دخول غير المعروف بالفتح فيه وخروج أفراد منه تام وأن كان بمجموعها أي بمجموع
 الأجزاء كتعريف الإنسان بأنه حيوان ناطق وناقض بأن لم يكن بمجموع الأجزاء كعرف
 الإنسان بأنه ناطق أو جسم ناطق والآي أن لم يكن بالأجزاء فقط بل بأمر خارج
 بجزءه وأمر خارج فرسم بمعنى العلامة بانه يعلم بالمعروف تمام أن كان بالأمر الخارج

حال كونه متضمنا مع الجزء اما او خاصا حالان عن الجزء والجزء العام الجنس الخاص
 الفصل تعريف الانسان بالحيوان الضاحك او الناطق لكاتب وناقض ان كان بالامر
 الخارجي فقط كتعريف الانسان بانه ضاحك او جسم ضاحك وشرط ما يشرط المعرفة
 بالكران يكون مساويا للمعروف بالفتح في لصدق يعنى متى صدق هو صدق هذا
 وبالعكس كالناطق في تعريف الانسان اوضح منه فلا يصح بالاعم من المعروف كالحيوان
 في تعريف الانسان ولا بالمساوى معرفة وجهالة كتعريف الابن بمن له الاب وبالعكس
 ولا بالاخفى كما ان النار اسطقس فوق الاسطقسات ولا يصح اتحادهما التعريف
 بالعرض العام غير معتبر وجوز وافي الناقض ان يكون بالاعم كالتعريف للفظى لقضية
 قول يحتمل الصدق والكذب حملية ان حكم فيه بانه هذا اذك مخوزيد قائم والا
 اى وان لم يكن كذلك فشرطية متصلة ان كان الحكم فيه بانه ان صدق هذا
 صدق ذاك مثل ان كانت الشمس طالعة فالنهار موجود ومنفصلة ان حكم فيه بانه
 اما ان يصدق هذا او ذاك نحو هذا العذ اما زوج او فرد ثم القضية اما موجبة
 ان ثبت النسبة اى كان الحكم فيه بثبوت شئ لشئ وسالبة ان رفعت النسبة اى
 كان الحكم فيه بنفى شئ عن شئ مخوزيد ليس بقائم ويسمى المحكوم عليه موضوعا
 والمحكوم به محمولا في الحملية ومقدما وتاليا في الشرطية والقضية الحملية ان تشخص
 موضوعا اى كان موضوعها شئنا معيننا او جزئيا حقيقيا فاشخصية ومختصا مخوزيد
 عالم وان كان الحكم فيه على نفس الطبيعة فطبيعية كقولنا الانسان ليس بحبس الا اى و

ان لم يكن الموضوع شخصا ولا نفس الحقيقة فمحسوسة ومسورة ان يبين فيها كمية الافراد
 اى قد را افراد فيها كلا او بعضا سميت محسوسة لحصر افراد موضوعها والمسورة مشتقة
 من سور البلدة كما انه يحيط به كذلك اللفظ الدال على كمية الافراد يحصرها فسور الموجبة
 الكلية كل ولا م الاستغراق وما يفيد مفادها وسور الجزئية بعض واحد السالبة الكلية
 لا شئ ولا واحد الجزئية بعض ليس ليس بعض ليس كل الامثلة ظاهرة ومهمة عطف
 على محسوسة ان لم تبين فيها كمية الافراد مع صلاحية نحو ان الانسان لغير خسر ايضا تقسيم
 اخر للحمالية ان كان حرف السلب جزء من الموضوع فمعدلة الموضوع كقولنا اللامحى جاد ومن
 المحول فيسمى معدلة المحول نحو الجاد لا محى ومن الطرفين فمعدلة الطرفين نحو اللامحى
 لا عالم وسميت معدلة مماز الانها عدل فيها حرف السلب عن معناه الموضوع وهو سلب
 النسبة تسمية الكل باسم الجزء والاى ان لم يكن حرف السلب جزء فمعدلة ان كانت حموية
 كقولنا زيد كاتب بسيطة ان كانت تملك القضية سالبة نحو زيد ليس بكاتب العبرة اى
 الاعتبار للنسبة في كون القضية معدلة وبسيطة لان قولك زيد ليس بقائم ان كان
 فيها حمل عدم القيام على زيد فمعدلة لان النسبة ايجابية وان كان المراد سلب القيام
 فبسيطة وهكذا وايضا تقسيم للقضية باعتبار الكيفيات ان يبين فيها كيفية النسبة من
 الضرورة والعدم والامكان والامتناع واللا ضرورة واللا دوام فموجبة والوجهة ممكنة
 ان كان رفعها لا يخرج حرف السلب عام ان سلبت الضرورة عن الايجاب او عن السلب
 وخاص ان سلبت اى الضرورة عنهما جميعا اى عن الايجاب السلب فقوله والوجهة

مبتدأ وامكان خبر وعام وخاص صفة الامكان قسمان منه والقضية على التقدير
 الاول هي ممكنة عامة وعلى الثاني ممكنة خاصة او فعل او دوام او ضرورة كل هذه
 الثلاثة بالرفع عطفت على قوله امكان القضية فيسمى على الاول مطلقة عامة فتسميتها
 بالمطلقة لان هذا هو المفهوم من القضية عند اطلاقها وعدم تقييدها بالضرورة و
 الدوام او غير ذلك من الجهات او لان الحكم فيها غير مقيد بزمان من الازمنة الثلاثة
 وبالعامة لكونها اعم من الوجودية الدائمة واللا ضرورة وعلى الثاني اي للدوام الذي
 يدل على عدم نفيك النسبة لا على متناع الانفكاك دائمة مطلقة وعلى الثالث اي
 الضرورة التي تدل على استحالة الانفكاك ضرورة مطلقة فتسميتها بالدائمة وضربية
 لاشتغالها بها والمطلقة لتقييدها بالوجود ذاتا وصفيا لان عن الدوام والضرورة
 قسميت القضية على الاول دائمة وضربية مطلقة وعلى الثاني مشروطة عامة
 وعرفية عامة او وقتا معينا فوقتية مطلقة او غير اي غير معين فمنتشره مطلقة وهذا
 الثمانية بسائط لان حقيقة ما اما ايجاب فقط او سلب فقط مقيدا باللادوام او
 اللا ضرورة او لا يكون مقيدا بهما حالات عن الجهات المذكورة فيما قبل لكن
 الاول حال لما يجوز تقييدهما والثاني لما يجوز فالمطلقة العامة حينئذ تسمى
 وجودية لا دائمة واللادوام اشارة الى مطلقة عامة مخالفة للاصل في كيف
 موافقة في الكم ووجودية لا ضرورية واللا ضرورة عبارة عن ملكة علة هكذا والمشرطة
 والعرفية العامتان مشروطة وعرفية خاصتين واللادوام فيهما هو الاطلاق

العام واما المكنة العامة فمقيده باللا ضرورة فقط من الجانب لموافق فسميت مكنة خاصة
 وهذه القضايا السبع مركبات **التناقض** تنافي القضيتين لا مفردين كالسما والارض
 ذاتا بواسطة وخصوصا دة مع الاختلاف في الكيفية والكيفية عبارة عن الايجاب
 السلب الكمية هي الكلية والجزئية وفي لموجبتين في الجهة والاتحاد فيما عداها ويتحقق في ^{صنيتين} للمختصين
 بالاتحاد في الامور الثمانية هي وحدة الموضوع المحمول والمكان والزمان الجزء والكل الاضافة و
 الشرط والقوة والفعل في لمختصتين بالاتحادها اي الامور الثمانية مع المخالفة في لكم اي الكلية
 والجزئية **العكس** مستوي تبداين طرفي القضية مع بقاء الصدق فالموجبة كلية كانت
 جزئية تنعكس جزئية لان الكلين قد تكون بان الجزئيتين قد تصدقان السالبة تنعكس كلية
 ان كانت اي لسالبة اياها اي الكلية والاى وان لم يكن كلية بل كانت جزئية فلا تنعكس اصلا
القياس قضيتان يستلزمان بصورتها قضية اخرى هي معلومة بالنتيجة وهو القياس الاقتراني
 ان لم يكن النتيجة بعينها ولا نقيضها مذكورا فيه ولا بد فيه من وسط لا يصلح حكم الاكبر الى الاصغر
 ويسمى هذا وسط فان كان الوسط المذكور محمولا في القضية الاولى موضوعا في الثانية
 فشكل اول الكونه على نظم طبعي هو وصول الحكم من المحمول الى الموضوع بلا تكلف وبالعكس
 اي محمولا في الثانية وموضوعا في الاول فرابع لانه بعد غاية البعد منه ونحوها فهما اي في
 القضيتين فتان اي فشكلا وان موضوعا فيهما فثالث واطلب الامثلة من المطولات فالاول
 شرطها ايجاب القضية الاولى كلية الثانية والشكل الثاني شرطه مخالفة المقدمتين مع كلية
 القضية الثانية وضروبا اي الاولى والثاني اربعة وان كانت القسمة العقلية يقضى ان يكون

ستة عشر نتيجة الأول المحصورات الأربع الثاني السالبتين للمنافاة أى بسبب اختلافات
 مقدمتيه في الكيف الشكل الثالث شرطه ايجاب القضية الأولى كلية أحدهما فضروريه ستة و
 ينتج جزئيتين للمنافاة أى بسبب مخالفة الواقعة بين مقدمتيه في الكم والرابع عامضى
 خفى اعنى غير ظاهر الانتاج بعيد عن الفهم لكونه على غير النظم الطبيعي ضروريه المنتجة ثمانية استثنائى
 عطف على قوله واقتضى فان كانت القضية الأولى متصلة فوضع المقدم ينتج وضع التالى
 ورفع التالى رفع المقدم لا غير أى لا ينتج وضع التالى وضع المقدم ولا رفع المقدم رفع التالى
 للزوم أى لان التالى لازم للمقدم ووجود الملزوم بدون اللازم محال ولا عكس لجوان
 عموم اللازم وان كانت منفصلة فالوضع الرفع والرفع الوضع ايها كان أى وضع
 احدا للجزئين ينتج رفع الآخر وبالعكس **والبرهان** قياس يقينى أى منسوب الى
 اليقين وهو الاعتقاد المنهازم المطابق الثابت واليقينيات أى القضايا اليقينية اصولها
 ستة بحسب الاستقراء اولها بدعيات هى القضايا التى يحزم العقل فيها بمجرد تصور فتر
 وثانيها مشاهدات اما بحسب ظاهر فسميت حسيات او بحسب باطن فسميت جدانيات
 وثالثها متواترات وهى التى يحكم العقل فيها بواسطة السماع من جماعة كثيرة احوال
 العقل توأطوهم على الكذب ورابعها عجوبات وهى التى يحتال العقل فيها لتحصيل الحزم
 الى مشاهدة مكررة وخامسها حدسيات وهى التى لا يحتاج العقل فيها الى مشاهدة
 وسادسها فطريات وهى التى يتصور العقل فى حكمها الى واسطة لا تغيب عن الذهن
 عند تصور الطرفين ويسمى قضايا قياساتها معها ايضا وغير البرهان جدل خطابة

وشعر وسفسطة فلاول الى الجدل مؤلف من المشهورات وعلى التي يطابق فيها اراء الكل
او من المسلمات التي يسلمها الخصم في المناظرة والثاني الى الخطابة مؤلف من المقبولات
وهي التي تؤخذ ممن يعتقد فيه او المظنونيات وهي الحكم التي يحكم لها حاكما راجحا
مع تجويز نقضه والثالث الى لشعر مؤلف من الخيالات وهي التي يخيل بها فبتا مشر
النفس منها قبضا وبسطا فتفر وترغب الرابع مؤلف من الوهميات وهي التي
يحكم بها الوهم والعمدة هو البرهات فافهم اي لتألفها من اليقينيات

تمام شرح جوهر مضمين تصنيف مولوي مقبول احمد صاحب خلية الله في اديس اربنان

ف اعلم ان الاسماء الواقعة على مسمياتها تسعة اقسام اولها الاسماء الواقعة على لذات
البحث مع قطع النظر عن الصفات وغيرها من اللوازم وثانيها الاسماء الواقعة على الشئ
بحسب جزء من اجزائه كالحيوان الى الابدان وثالثها الواقعة عليه بحسب صفة غير
قائمة بذاته كقولنا للشئ انه معلوم ومفهوم وما لك ومملوك ورابعها الواقعة عليه
بحسب صفة سلبية كالعمى يا البصير وخامسها الواقعة بحسب صفة حقيقية ولها اضافة
الى المعلومات وكذا القدرة وسادسها صفة حقيقية مع سلبية كالمفهوم من القادر
لا يعجز عن الشئ او عالم لا يجهل شيئا وسابعها صفة اضافية مع صفة سلبية كالاول
بان معناه سابق غير مسبوق وثامنها الواقعة بحسب صفة قائمة بذاته كالعلم يقال على
الزبد يا اعتبار صفة قائمة بذاته وتاسعها صفة حقيقية مع صفة اضافية بامورد
صفية كعالم الغيب وسلبية لا يغيب عن علمه شئ هذا والله اعلم

رسالة مقولات عشرة

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

المعلوم اذا نسب وجوده اليه فلا يخلو من ان باقى عنه او يوجب او يتساوى كلا الجانبين فاول
هو المستع بالذات كاجتماع النقيضين الضدين والمتنافيين وشريك الباري والثاني هو
الواجب بالذات فلا يصح لعدم ولا يقبله نظر الى ذاته اصلا ولا لزم اجتماع النقيضين
او صحته كلاهما محالان والثالث هو الممكن بالذات بالامكان الخاص هو لا يقتضى وجودا
نظرا الى ذاته ولا لزم الانقلاب الى الوجوب الذاتي هو ايضا محال لا يقتضى عدمه لذاته
والا لزم الانقلاب الى الامتناع الذاتي وهو ايضا محال فلما كان الممكن لا يقتضى وجوده وعدمه
بذاته كما علمت فلا بد لوجوده من علة موجدة وكذلك لعدمه لا بد من علة عدمية اذ لو
لم يكن لوجوده او عدمه علة لزم الترجيح بلا مرجح وببانه اذا لم يكن وجوده او عدمه لذاته
لعدم اقتضائه شيئا منهما وفرضنا عدم تأثير يعاقبه ما بقى نسبة الوجود والعدم الى تلك
المماهية المعلومه متساوية فاذا وجد احدهما دون الاخر لزم الترجيح بلا مرجح ثم العلة تجب
ان تكون موجبة بوجوده او معدية بتحقيق احدهما والا فاما ان يتساوى نسبة الوجود والعدم
الى تلك المماهية مع تلك العلة او كانت نسبة الوجود الى تلك المماهية اولى بالقياس الى العلة
نظرا الى تلك العلة فحينئذ اما ان يكون الوجود بلا احباب من العلة وبلا وجوب فيه منها
ولا من ذات المماهية لانا فرضناها ممكنة بالذات ولا يتحقق لعدم نظر الى ولوية جانب الوجود
وراحيته ومرتجوبية فعلى الاول يلزم الترجيح بلا مرجح كما مر وهو محال على الثاني ايضا يلزم

جواز الترجيح بلا مرجح وامكان المحال محال وذلك لانه اذا افرضنا وجود المعروض في نظر الى
 العلة المرجحة غير الموجبة اما ان يجوز عدمه مع تلك الاولوية الحاصلة من تلك العلة ام لا
 وعلى الاول يلزم الترجيح بلا مرجح وهو باطل على الثاني فعديم جواز العدم يوجب بالوجوب
 لان حد التقيضين اذا كان متمعا كان النقيض الاخر ضروريا وبالعكس فثبت الوجوب من العلم
 وهو المظهر الممكن اما جوهر او عرض لا اذا وجد في الخارج فاما ان يكون في موضوع اول والا
 هو الثاني الثاني هو الاول فالجواهر ما ليست بمادة واما مادي فهو الجوهر المجرد كالعقول عشرة و
 النفوس لفلكية والانسانية والنوع الاول من المجرد لا تعلق له بالجسم اصل والنوع الثاني له
 تعلق بالجسم هو تعلق التدبير والتصرف والنفوس لفلكية في فلاكها والنفوس الانسانية
 في بدنها وتدبيرها وانفس المادة وهو الهوى التي جزء الجسم واما مادي اي قائم بمادة
 وهو الصورة الجسمانية النوعية فالمادة جزء مادي ان كانت نوعية فهو عرضي لا نوع
 الاجسام واما مركب المادة والصورة هو الجسم هو على اى الحكماء المشايخ في ان الاشراقية
 والمتكلمون فلم تقسم اخر لانهم ينكرون الهوي في صورتين فالتكلمون ذهبوا الى الجوهر
 الفرم والكم والاشراقية الى بساطة الجسم المتكلمون ينكرون الجوهر المجرد ايضا واما
 العرض فاقسامه اولية تسعة ايضا الاول لكم وهو عرض يقبل القسمة لذاته فان كان فيه
 جزء بالفعل قابلا للقسمة فان كان في جهة فهو الخط وان كان في الجهتين فهو السطح وان كان
 في الجهات الثلاثة فهو الجسم التعليم فهدا ان كان قارا وان كان غير قار فهو الزمان المنصرم المدا
 من الازل الى ابد بلا نهاية على ما زعموا والثاني الكيف وهو عرض لا يقضى القسمة

كما هو شأن الجنس العالي أما العرض فليس كذلك لأنه ليس بمقولة ولا جنس بل مقولة
 والأجناس العالية هي الأقسام التسعة المذكورة فيجب أن لا يكون العرض لمنقسم إليها ذاتيا لها
 ولا لكان هو الجنس العالي للأقسام المذكورة ثم مطلق العرض بمعنى عمها شامل للجوهر في الذهن
 وهو بمعنى موجود في الموضوع بالفعل عم من الخارج والذهن فإذا حصلت هاتين الجوهريتين
 مثلا ومطلق الجوهر بالمعنى الجنسي في الذهن بناء على المذهب الصحيح من حصول الأشياء بأنفسها
 في الذهن يلزم كونها جوهر لأن الماهية محفوظة في الوجود ولا يضر الانقلاب بالذاتيات
 ويلزم كونها عرضا لأنها موجودة بالفعل في الذهن الموضوع لأن الصولة الذهنية تقو
 في الذهن وليس يحتاج إليها لكن غاية الأمر أن هذا العرض لا ينافي الجوهر كما عرفت إنما
 التناهي بين المقولات العشرة لكن يرد بها أشكال مشهور وهو أنه إذا تصورنا الماهية الجوهرية
 بناء على حصولها ما هيأت بأنفسها وانحفاظ الذاتيات في الوجوديين فما زال العالم عندهم أخذ بنفسه
 مجردة عن القواشيم المادية والمشتخصات الوجودية وصارت نفس تلك الحقيقة كلها من حيثها
 بالذهن معلوما فنظر إلى نفس الذات من حيث هي على هو الفرق بينهما فيكون كيف لا أن الحصول
 من مقولة الكيف مع أنها جوهر وكيف يلزم منه المقولتين التباين بالذات على شيء واحد هو محال
 وأجيب بآراء عنه بأن العلم كيف عندهم مسامحة تشبها للأمور الذهنية بالأمور الحسية وقد
 أجيب عنه بأن العلم كيف بالمعنى العام المأخوذ فيه لعرض العام كما أن العرض له كنهين لكن
 الكيف بالمعنى الأعم ليس بمقولة متباينة فلا يلزم الفساد في المصدق على شيء واحد قد يقال العلم
 الذي هو من مقولة الكيف هو العلم الحقيقي عبارة عن حالة ملكية تحصل في الذهن عند حصول الشيء

العلمية فالعلم بمعنى الصورة ليس بعلم حقيقة حتى يكون كيفاً وإنما يطلق العلم عليها نظر إلى علاقتها
بشئها وبين الحالة الإدراكية المسماة بالعلم الحقيقي هي كإنها كالتابعة للصورة فكيف هو الحالة
الإدراكية والصورة العلمية جوهرية كانت مأخوذة من جوهر أو كم وكيف أو غير ذلك إن كانت
مأخوذة من مقولة أخرى فلا يلزم صدق لمقولتين المتباينين على أحد بالذات ^{الذات} هذا
سقطا اعتراض آخر هو أن التصوُّن القضية ثم صدقناها فالصوُّ والتصديق تعلقا بشئ
واحد مع أنهما نوعان متباينان فسمان للعلم ^{العلم} السقوط أن العلم الحقيقي الذي ينقسم إلى الصوُّ
والتصديق هو الحالة الإدراكية وهي لا تتحد مع المعلوم والصوُّ والتصديق للذات هما قسمان
للحالة الإدراكية متباينان بالذات لا يتحدان مع معلوميهما فكيف يلزم اتحادهما والعلم بمعنى
الصوُّ العلمية علم مجازي يتحد مع المعلوم والمتباينان لا يتحدان المتحد مع المعلوم ليس متباين لأنه
لا يسبغ علم فلا يصح تصويقه ولا تصديقه ثم علم أن الماهية جوهرية كانتا عرضية كما كانتا
محتاجة إلى لعة الجاعلية فالامكان كان علة الحاجة فالامكان ذو لعة لكان اجبا بالذات ^{فلا حاجة}
إلى لعة لأن الوجود حاصل له بنفسه فلا يفيد العلة بته وأما متغافلا يقبل الوجود فلا يفيد
العلة أيضا فحينئذ لم يكن محتاجا إلى لعة فوجوده حين ما وجد بلا علة فيلزم الترجيح
بالمرجح محتاجا إلى لعة وهو يساوي بسبب الوجود والعدم إلى الماهية الممكنة دفعا للترجيح
بلا مرجح وهو نفس المكان فثبت أن ساط الحاجة إلى العلة الامكان حينئذ كان علة عن كيفية عارضة
للنسبة بين الوجود والماهية فالاحتياج إلى لعة بالذات هو مفاد القضية وهي أن الممكن موجود
في الخارج ولا يخفى أن اثر الجعل ومتعلقا بالذات ما يكون محتاجا بالذات هو نفس الماهية الممكنة

والمشأون لما ذهبوا الى الاول قالوا بالجعل المؤلف معناه ان اثر الجعل الى لعل الفاعلة مقفأة
 الهيئة التركيبية المحلية هي ان الممكن موجود ولا شراقيون لما ذهبوا الى الثاني قالوا
 بالجعل لبسيط اي اثر الجاعل ومتعلقه بالذات نفسية هيية الممكن والوجود يتبع
 ذلك فاذا افاض لعل نفس الممكن انتزع منه الوجود لان الوجود ومفاد الحياة
 التركيبية اثر الجعل بل متعلقه ثانياً وبالعرض فالنزاع بين الجعل لبسيط و
 المؤلف مبني على النزاع في ان الامكان نفس الممكن او كيفية النسبة -

بسم الله الرحمن الرحيم

الرسالة المنتسبة الى المولى لعلامة كمال ملته والدين السها لوى رحمة الله تعالى عليه

هذه الرسالة في نتائج الشكل الرابع

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اعلموا ايها الاحلام ان اكثر المنطقيين كالعلاقة التقاراني ومن تبعه هو الفاضل الجماري
 وغيرهما غفوا في سفارهم شرط الشكل الرابع ايجاباً مع كلية الصغرى واختلافهما مع كلية
 احدهما بياناً يشترط في نتائج الشكل الرابع بنسب الكم والكيف حد لا مرين اما ايجابهما مع
 الصغرى كلية واختلافهما في لا ايجاب السلب مع كلية احدهما فالضروب المنتجة بهذا الشرط ثمانية
 الاول لصغر موجبة كلية الكبرى موجبة كلية الثاني الصغر موجبة كلية والكبرى موجبة جزئية
 الثالث الصغر سالبة كلية الكبرى موجبة كلية الرابع الصغر موجبة كلية والكبرى سالبة كلية
 الخامس الصغر موجبة جزئية والكبرى سالبة كلية السادس الصغر سالبة جزئية والكبرى موجبة

كلية السابع الصغرى موجبة كلية والكبرى سالبة جزئية الثامن الصغرى
 سالبة كلية والكبرى موجبة جزئية وسقطت ثمانية الاول للصغرى موجبة جزئية
 والكبرى موجبة كلية الثاني الصغرى موجبة جزئية والكبرى موجبة جزئية
 الثالث الصغرى سالبة كلية والكبرى سالبة كلية الرابع الصغرى سالبة جزئية
 والكبرى سالبة جزئية الخامس الصغرى سالبة كلية والكبرى سالبة جزئية السادس
 الصغرى سالبة جزئية والكبرى سالبة كلية السابع الصغرى موجبة جزئية والكبرى سالبة
 كلية الثامن الصغرى سالبة جزئية والكبرى موجبة جزئية وبعضهم كصاحب مختصر
 الميزان ما ذهب الى هذا الشرط لعله اراه حسنا لان بيان انتاج هذه الضروب المشروطة
 بهذا الشرط بالخلف او بعكس الترتيب ثم النتيجة او بعكس لمقدمتين او بالرد الى الثاني
 بعكس للصغرى والثالث بعكس للكبرى لا يجري في كل الضروب لثمانية على سبيل اليقين بل
 يجري في البعض على طريق لقطر وهي خمسة من الثمانية المقبولة عند اكثر وفي البعض على
 سبيل لشرط والشك وهي ثلاثة باقية بعد الخمسة لان الخلف يجري في الاول والثاني والثالث
 والرابع والخامس ونحو البواقي والعكس يجري في الاول والثاني والثالث الثامن ايضا ان
 عكست السالبة الجزئية كما اذا كانت احدى الخاصتين ان ليس فليس عكس لمقدمتين
 يجري في الرابع والخامس لا غير والرد يجري في الثالث والرابع والخامس والسابع ايضا
 ان عكست السالبة الجزئية والا فلا وعكس الكبرى في الاول والثاني والرابع والخامس و
 السابع ايضا ان عكست السالبة الجزئية ونحو البواقي كذا افاد الفاضل ليزوي غير فبان

بالامرية اجزاء الدليل في هذه الثلاثة الاخيرة على سبيل الرب نقض القطع في الخمسة
 المتقدمة على منهاج اليقين نقض الرب لعله وجد في هذه الثلاثة الاخيرة الاختلاف
 الموجب للعقم من حيث المقدمات البسيطة مع وجود شرط الأكثر فان بعض الحيوان
 ليس باسان كل فرس وناطق حيوان ينتج في الاول صدق السلب في الثاني صدق الايجاب
 وكذا الاشئ من الانسان بفرس بعض الحيوان وناطق انسان فان الصادق في الاول
 الايجاب في الثاني لسلب بل ذهب الى شرطه الموجب لليقين الايجاز وعدم الاختلاف
 الموجب للعقم عدم اجتماع السلب الجزئية فرفعناه بشرط الشكل الرابع عدم اجتماع
 السلب الجزئية لاني مقدمة ولا في مقدمتين الا اذا كانت الصغرى موجبة جزئية
 فلا بد ان يكون الكبرى سالبة كلية فيجتمع السلب في هذه الحالة فبهذا الشرط سقط احد عشر
 من ستة عشرة شروط بقيت خمسة والقرينة الصريحة على هذا الشرط قوله اذا كانت
 الصغرى موجبة جزئية فلا بد ان يكون الكبرى سالبة كلية انتهى لان الاستثناء ينطبق على
 هذا الشرط ولا ينطبق على بشرط الذي ذكره اكثر المنطقيين كما هو ظاهر عند رباب العلوم
 واما شرط الشكل الرابع بعد اجتماع الكليتين فيه فما ذهب اليه احد وايضا يخرج بهذا
 الشرط الشروط الثلاث من الثمانية المنتجة المقبولة عند اكثر ومن الخمسة المقبولة عند
 صاحب المختصر فيبقى الخمس الاثنان هذا لا يخفى عند التجارب وايضا يانهي وجود هذا الشرط
 اي عدم اجتماع الكليتين في الاستثناء المذكور لان في المستثنى بيان موجبة جزئية و
 سالبة كلية فمن اين يجتمع في الكليتان فكيف الاستثناء فمن تبع هذا الشرط فهو بعد

تدبره لا بعدم علمه ويمكن الاختصار من السلب الجزئية بهذه العبارة شرط عدم اجتماع
 المحصنين فيه اذا اريدت بالحصتين حصه السلب حصه الجزئية وباللام لام العهد و
 الا فلا وهكذا بالسين مثاب لصادومع بالحاء المنقوطة مقام الحاء ولكن الذهن لا يتبادر
 الى مقصودهما بل يتشوش في المختصر الذي يتبادر الذهن الى مقصوده ولا يتشوش العقل في
 ادراك معني ذكرناه اى عدم اجتماع السلب الجزئية فيه فحق هذا البيان بعون الله المستعان
 احقر خلائق الله الولي محمد علي بن مفتي يار محمد الذي للمليابادي مولدا والاسلام ابا دى
 مسكنا فالحمد لله الذي علمنا الصيغ والصلوة على محمد الذي نطق الفصيح فقط

خاتمة المطالع

الحمد لله الذي شرح صدور العالمين تصورات قائق الحكمة وروح قلوب العارفين
 بتصديقات انوار الحقيقة والصلوة والسلام على من علم العرفاء والعلماء بطرقه النقية على
 آله واصحابه حماة ما ثر ملته الخفيفة ومهارة ما رسم شرعته البهية اما بعد ان مجموعته منيت
 رسائل منطق بعد تصحيح وازالة اغلاط ومخوز واكد وافراط بماه جنوري سنة ١٢٩٢ هـ محرم سنة ١٣٠٠ هـ
 ومطبع مجيدى واقع كانيور حسب ايماء الحاج المولوى محمد سعيد صاحب
 خطه الله تعالى عن شر التوائب باهتمام راجى رحمة ربه الوحيد محمد عبد المجيد عليه اختتام
 وپيرايه انتظام دربر كشيد مطبوع طبائع مشتاقان گردید